

INDEED

Evidence-Based Model for Evaluation of
Radicalisation Prevention and Mitigation

This project has received funding by the European Union's
Horizon 2020 research and innovation programme
H2020-SU-SEC-2020 under grant agreement no 101021701

INDEED E-PODRĘCZNIK 1

OPARTA NA DOWODACH EWALUACJA INICJATYW W OBSZARZE ZAPOBIEGANIA I PRZECIWDZIAŁANIA BRUTALNEMU EKSTREMIZMOWI I DE-RADYKALIZACJI

Zasady, wyzwania i metody

Leena Malkki, Mina Prokic i Irina van der Vet

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
INICJATYWY PVE/CVE/DERAD	4
1. INICJATYWY PVE/CVE/DERAD	6
2. CZYM JEST EWALUACJA OPARTA NA DOWODACH?	8
3. PO CO PRZEPROWADZAĆ EWALUACJĘ?	11
4. KIEDY PLANOWAĆ I PRZEPROWADZAĆ EWALUACJĘ?	12
5. KTO POWINIEN PROWADZIĆ EWALUACJĘ?	13
5.1 Wybór ewaluatora	13
5.2 Zaangażowanie interesariuszy	14
6. GŁÓWNE RODZAJE EWALUACJI	16
6.1 Ewaluacja formatywna	16
6.2 Ewaluacja procesu	18
6.3 Ewaluacja wyników	19
6.4 Inne rodzaje ewaluacji	21
6.5 Łączenie rodzajów ewaluacji	23
7. PROJEKTOWANIE I METODY EWALUACJI	24
7.1 Projektowanie ewaluacji	24
7.2 Metody gromadzenia danych	28
7.3 Metody analizy danych	32
8. PODEJŚCIE DO EWALUACJI OPARTE NA PRAWACH CZŁOWIEKA	34
9. OSIEM WSKAZÓWEK DLA SKUTECZNEJ EWALUACJI OPARTEJ NA DOWODACH	37
ŹRÓDŁA I LITERATURA	40

PODZIĘKOWANIA

Niniejszy e-podręcznik został napisany przez Leenę Malkki, Minę Prokic i Irinę van der Vet (Uniwersytet w Helsinkach).

Pracatabyławspieranaprzezinnychpartnerówprojektu,wszczegółności Stephana Klose (Vrije Universiteit Brussel), który uczestniczył w pisaniu rozdziałów 5 i 7 i odegrał kluczową rolę w opracowaniu koncepcji ewaluacji opartej na dowodach, Marzenie Kordaczuk-Wąs (Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego), która uczestniczyła w pisaniu rozdziału 6.1 oraz Hannah Reiter i Norbertowi Leonhardmair (VICESSE), którzy przyczynili się do powstania rozdziału 8.

Autorzy pragną podziękować zewnętrznym recenzentom za ich bardzo przydatne komentarze do wcześniejszych wersji e-podręczników: Markus Kaakinen (University of Helsinki), Joel Busher (Coventry University), Ioan Durnescu (RAN rehabilitation group), Katrien Van Mele (Association of Flemish Cities and Towns), Marteen Dewaele (Association of Flemish Cities and Towns), Anneli Portman (Finnish Institute for Health and Welfare) i Miila Lukkarinen (City of Helsinki).

WPROWADZENIE

E-podręczniki INDEED mają na celu zapewnienie **dobrego zrozumienia ewaluacji opartej na dowodach i sposobu, w jaki można to podejście zastosować w dziedzinie zapobiegania i przeciwdziałania brutalnemu ekstremizmowi lub wspierania deradykalizacji (PVE/CVE/Derad)**, a także dostarczenie wskazówek dotyczących projektowania takich inicjatyw. E-podręczniki są przeznaczone głównie dla **praktyków i decydentów** pracujących w tej dziedzinie. Mogą być również przydatne dla profesjonalnych ewaluatorów i pracowników akademickich, którzy uczestniczą w ewaluacji takich inicjatyw i chcą lepiej zapoznać się z ewaluacją opartą na dowodach lub prowadzeniem ewaluacji w szczególności w dziedzinie PVE/CVE/Derad.

Podręcznik ten stanowi zwięzłe wprowadzenie do podstaw ewaluacji i tego, co oznacza podejście do ewaluacji oparte na dowodach. Wprowadza różne typy ewaluacji, jej projektowanie i metody, a także dostarcza wskazówek na temat tego, kiedy przeprowadzać ewaluację i kto powinien je przeprowadzać. Zawiera rozdział poświęcony etyce i ewaluacji, a także liczne przykłady wcześniejszych ewaluacji inicjatyw PVE/CVE/Derad.

INDEED E-podręcznik 2 “Jak projektować inicjatywy w obszarze zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu oraz deradykalizacji i ich ewaluacja zgodnie z zasadami praktyki opartej na dowodach naukowych” zagłębia się w to, jak zastosować podejście do ewaluacji oparte na dowodach. Zawiera wskazówki, jak włączyć ewaluację do projektu inicjatywy, a także instrukcje krok po kroku dotyczące projektowania i wdrażania ewaluacji opartej na dowodach. Zawiera również dalsze informacje na temat tego, jak zapewnić etyczne przeprowadzenie ewaluacji.

Głównym celem e-podręczników INDEED jest zapoznanie praktyków i decydentów z zasadami i praktykami ewaluacji opartej na dowodach, aby mogli działać jako **dobre poinformowani interesariusze ewaluacji** i wiedzieć, jak planować i wdrażać inicjatywy PVE/CVE/Derad, aby można je było skutecznie ocenić. Pełnienie roli **ewaluatora wymaga bardziej dogłębnej wiedzy** na temat praktyk, projektów i metod ewaluacji niż te zawarte w e-podręcznikach. Należy to wziąć pod uwagę przy podejmowaniu decyzji, kto będzie pełnił rolę ewaluatora.

E-podręczniki są **częścią zestawu narzędzi INDEED dla praktyków i decydentów opracowanego w ramach projektu INDEED finansowanego przez KE w ramach Programu Ramowego Horyzont 2020 (2021–2024)**. Celem projektu INDEED jest wzmocnienie wiedzy, możliwości i umiejętności praktyków PVE/CVE/Derad oraz decydentów w zakresie ewaluacji i praktyki opartej na dowodach. Niniejszy zestaw narzędzi zawiera również **narzędzie ewaluacyjne INDEED**, które zawiera bardziej szczegółowe wskazówki i zalecenia. Aby uzyskać dostęp do zestawu narzędzi INDEED, przejdź na stronę www.indeedproject.eu.

1. INICJATYWY PVE/CVE/DERAD

W ciągu ostatnich dwóch dekad wiele krajów opracowało **sposoby zapobiegania i przeciwdziałania radykalizacji w kierunku brutalnego ekstremizmu oraz zachęcania do deradykalizacji** i porzucenia ekstremizmu. Takie inicjatywy były szczególnie powszechne w krajach Europy Zachodniej. Doprowadziło to do wprowadzenia wielu różnych polityk, strategii i praktyk, które w niniejszym e-podręczniku nazywane są **inicjatywami PVE/CVE/Derad**.

Inicjatywy PVE/CVE/Derad obejmują szeroki zakres działań, które różnią się znacznie pod wieloma względami.

W ich wdrażaniu może uczestniczyć kilka rodzajów **podmiotów**, w tym na przykład organizacje pozarządowe, pracownicy pierwszej linii (nauczyciele, pracownicy służby zdrowia i pracownicy socjalni), organy bezpieczeństwa (funkcjonariusze policji i strażnicy więzienni), wspólnoty religijne oraz badacze i inni eksperci. Powszechne i zalecane jest, aby takie inicjatywy obejmowały pewien poziom współpracy między wieloma agencjami.

Inicjatywy mogą odbywać się w różnych **środowiskach społecznych**, takich jak szkoły, ośrodki społeczne i religijne, ośrodki młodzieżowe, ośrodki socjalne, kluby sportowe i więzienia.

Różny jest także ich **zakres i czas trwania**. Niektóre inicjatywy mają niewielką skalę, podczas gdy inne obejmują cały kraj. Niektóre inicjatywy są długoterminowe lub nawet stanowią część stałych codziennych działań, a inne są zaprojektowane jako działania krótkoterminowe. W związku z tym istnieją również różnice w **finansowaniu**. Powszechne jest, że inicjatywy mają stosunkowo krótkoterminowe finansowanie projektów ze strony państwa, gmin, organizacji charytatywnych lub fundacji, podczas gdy niektórym inicjatywom udało się zapewnić długoterminowe finansowanie. Inicjatywy różnią się pod względem tego, kto jest ich **inicjatorem**. Niektóre z nich są inicjatywami ogólnymi opracowanymi przez państwo lub gminę, podczas gdy inne są inicjatywami oddolnymi opracowanymi przez organizację pozarządową lub społeczność.

Inicjatywy różnią się pod względem **ukierunkowania**. Niektóre inicjatywy koncentrują się głównie na zwalczaniu ekstremistycznych *przekonań* grupy docelowej, podczas gdy inne skupiają się na zapobieganiu lub powstrzymaniu udziału grupy docelowej w brutalnych *działaniach* ekstremistycznych. Wiele inicjatyw w pewnym stopniu odnosi się do obu tych kwestii.

Istnieją znaczne różnice w **grupach docelowych i etapach radykalizacji, na których koncentrują się inicjatywy**. Powszechne stało się dzielenie obszaru PVE/CVE/Derad na trzy obszary, zgodnie z modelem zdrowia publicznego:

- **Profilaktyka pierwszorzędowa** skierowana jest do całego społeczeństwa, a jej głównym celem jest podnoszenie świadomości na temat radykalizacji wiodącej do brutalnego ekstremizmu oraz zwiększanie odporności na radykalizację. Inicjatywy te zazwyczaj przybierają formę programów promujących uczestnictwo, sprzyjających poczuciu integracji lub zapewniających edukację kulturalną i medialną. Mogą one

również dotyczyć warunków społecznych i nierówności, które są uważane za czynniki sprzyjające radykalizacji postaw.

- **Profilaktyka drugorzędowa** dotyczy osób lub grup, które już wykazują oznaki radykalizacji lub są zidentyfikowane jako zagrożone radykalizacją. Środki obejmują mentoring, poprawę relacji i komunikacji między władzami a zagrożonymi społecznościami, a także budowanie odporności w społecznościach, które są uważane za podatne na zagrożenia.
- **Profilaktyka trzeciorzędowa** obejmuje ukierunkowanie na osoby lub grupy, które są już zaangażowane w brutalny ekstremizm. Celem jest zachęcenie ich do odejścia od ekstremistycznych idei i/lub zachowań. Inicjatywy na tym poziomie to zazwyczaj indywidualne programy mentorskie prowadzone w różnych kontekstach (więzienie, nadzór kuratorski, społeczność lokalna) i przez różne rodzaje podmiotów (rząd, organizacje pozarządowe).

Rys. 1: Obszary działań PVE/CVE/Derad i ich grupy docelowe

Dowiedz się więcej

- Busher, J. Malkki, L. & Marsden, S. (red.) (2023). Routledge Handbook on Radicalisation and Countering Radicalisation. Routledge.
- Koehler, D. (2017). Zrozumienie deradykalizacji: Metody, narzędzia i programy przeciwdziałania brutalnemu ekstremizmowi. Routledge.
- Byrne-Diakun, R.M. (red.). (2016). [Przeciwdziałanie brutalnemu ekstremizmowi: Zastosowanie modelu zdrowia publicznego](#). Uniwersytet Georgetown, Centrum Studiów nad Bezpieczeństwem.
- [Przewodnik wprowadzający: Przeciwdziałanie brutalnemu ekstremizmowi](#). CREST: Centrum Badań i Dowodów w zakresie Zagrożeń Bezpieczeństwa.....

2.CZYM JEST EWALUACJA OPARTA NA DOWODACH?

Ogólnie rzecz biorąc, ewaluacja oznacza ocenę wdrożenia inicjatywy lub jej efektów w sposób możliwie systematyczny i bezstronny. Zazwyczaj przeprowadza się ją w celu zrozumienia:

- Jak przebiega wdrażanie inicjatywy?
- Jakie wyniki przyniosła ta inicjatywa?
- Czy inicjatywa opiera się na solidnych założeniach?

Ewaluacja to nie to samo, co monitorowanie, choć terminy te są czasami używane zamiennie. Ewaluacja nie jest również tym samym, co ocena ryzyka. W okienku tekstowym 1 wyjaśniono, jak te i inne powiązane terminy są rozumiane w tym e-podręczniku i czym różnią się od ewaluacji.

1 EWALUACJA I INNE POWIĄZANE TERMINY

Ewaluacja oznacza ocenę inicjatywy w sposób jak najbardziej systematyczny i bezstronny. Może analizować na przykład jej wyniki, skuteczność, powodzenie wdrożenia lub podstawowe założenia.

Monitorowanie odnosi się do ciągłego i regularnego gromadzenia danych w trakcie całej inicjatywy. Celem monitorowania jest dokumentowanie i śledzenie postępów. Dane są zazwyczaj gromadzone przez osoby wdrażające inicjatywę. Samo monitorowanie nie obejmuje ewaluacji, ale dane zebrane podczas monitorowania mogą być często wykorzystywane jako dane do ewaluacji.

Ocena ryzyka jest najczęściej używana w obszarze PVE/CVE/Derad jako ocena indywidualnego ryzyka radykalizacji. Opracowano kilka narzędzi oceny ryzyka, aby pomóc praktykom w przeprowadzeniu takich ocen, a tym samym pomóc w podejmowaniu decyzji dotyczących najlepszego sposobu działania w danej sytuacji.

Ocena wpływu to proces, który identyfikuje i pomaga zrozumieć możliwe konsekwencje i wpływ danej inicjatywy. Może być przeprowadzona w celu poinformowania decydentów o jej możliwych negatywnych skutkach lub ujawnienia sposobów na zwiększenie jej pozytywnego wpływu. Oceny wpływu są zazwyczaj przeprowadzane, gdy nowe przepisy lub polityki są planowane lub później poddawane przeglądowi, aby uzyskać lepszy wgląd w ich wpływ (np. na kwestie poci, środowisko lub dzieci).

Niniejszy e-przewodnik opiera się na zasadach **ewaluacji opartej na dowodach (EBE)**.

2 DEFINICJA EWALUACJI OPARTEJ NA DOWODACH (EBE) WEDŁUG INDEED

Ewaluacja oparta na dowodach to "proces planowania i wdrażania ewaluacji, który integruje dostępne dowody zewnętrzne, profesjonalną wiedzę oraz wartości, preferencje i okoliczności interesariuszy" ([INDEED D1.2](#)).

Ewaluacja oparta na dowodach jest zasadniczo podejściem do planowania i przeprowadzania ewaluacji, które opiera się na zasadach praktyki opartej na dowodach:

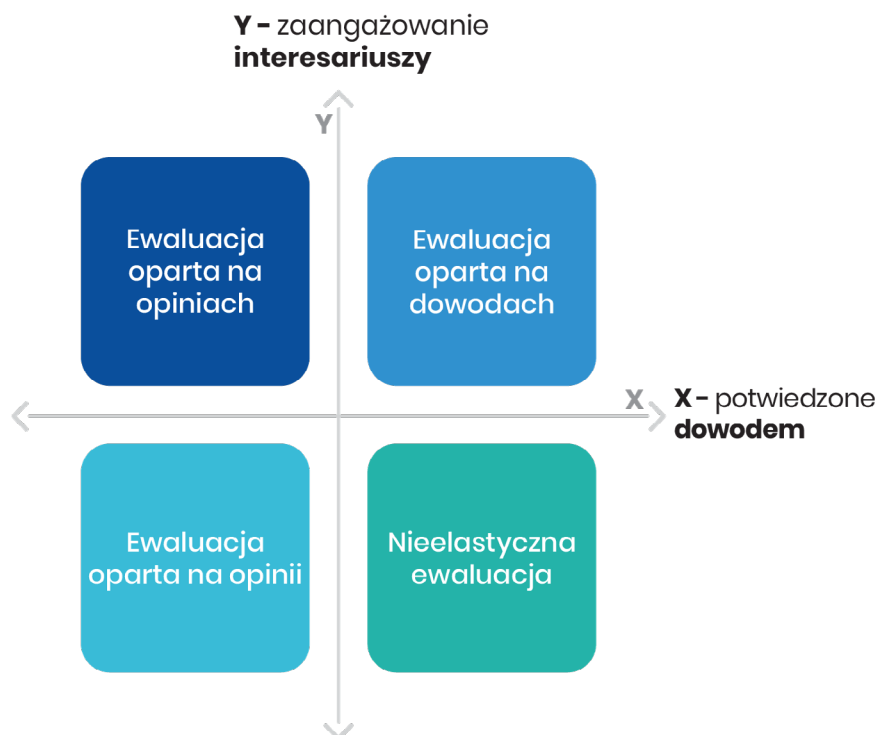
Rys. 2 Zasady praktyki opartej na dowodach jako elementy etapów ewaluacji

Dowody – Ewaluacja jest planowana i przeprowadzana z wykorzystaniem wiedzy na temat praktyk i metod ewaluacyjnych. Ponadto obejmuje analizę (a często także gromadzenie) dobrej jakości danych empirycznych.

Interesariusze – Ewaluacja uwzględnia kontekst i wartości, potrzeby, preferencje i okoliczności kluczowych interesariuszy. Ma na celu wspieranie nauki i rozwoju ewaluowanej inicjatywy lub, bardziej ogólnie, obszaru PVE/CVE/Deradykalizacji.

(Profesjonalna) analiza – Ewaluator posiada wystarczającą wiedzę zarówno na temat praktyk ewaluacyjnych opartych na dowodach, jak i inicjatyw PVE/CVE/Derad, aby przeprowadzić dobrze zaprojektowaną ewaluację i sformułować rzetelne wnioski w oparciu o systematyczną analizę danych. Ewaluator jest również dobrze przygotowany do przeprowadzenia ewaluacji w sposób bezstronny i etyczny.

Ewaluacja oparta na dowodach różni się od procesu ewaluacji opartego na opiniach, który jest napędzany konwencją lub intuicją, a nie dokładnymi konsultacjami z odpowiednimi badaniami nad projektami ewaluacyjnymi lub systematycznym gromadzeniem i analizą danych. Różni się również od sztywnego procesu ewaluacji, który jest planowany i wdrażany bez odpowiedniego uwzględnienia preferencji interesariuszy lub kontekstu i cech badanej interwencji. Opierając się na tych charakterystykach, koncepcję EBE można graficznie umiejscowić w macierzy czterech idealnych typów:

Rys. 3: Cztery idealne rodzaje ewaluacji

Gdy ewaluacja jest zaprojektowana i wdrożona przy użyciu podejścia opartego na dowodach, zwiększa to jej jakość i użyteczność. Aktywne zaangażowanie interesariuszy pomaga upewnić się, że ewaluacja jest przydatna i istotna, a także zwiększa prawdopodobieństwo, że jej wyniki zostaną wykorzystane. Dbłość o dowody oznacza, że ewaluacja opiera się na najlepszej możliwej wiedzy i wykorzystuje odpowiednie, reprezentatywne i wiarygodne dane. Wreszcie, z uwagi na fachową wiedzę specjalistyczną, należy zadbać o to, aby w szczególności ewaluator, ale także kluczowe zainteresowane strony, dobrze rozumiały praktyki ewaluacyjne, inicjatywę i jej kontekst.

Dowiedz się więcej

- Rezultat INDEED D2.1 dotyczący podstaw praktyki opartej na dowodach i ewaluacji opartej na dowodach.
- INDEED E-podręcznik 2 "Jak projektować inicjatywy w obszarze zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu oraz deradykalizacji i ich ewaluacja zgodnie z zasadami praktyki opartej na dowodach naukowych"

3. PO CO PRZEPROWADZAĆ EWALUACJĘ?

Ewaluacje mogą odgrywać ważną rolę w rozwijaniu udanych i skutecznych inicjatyw. Ewaluacja poszczególnych inicjatyw wzmocni również fundamenty dziedziny PVE/CVE/Derad w ogóle.

Ewaluacje wspierają naukę i rozwój

Najcenniejszą rolą ewaluacji jest pomoc osobom zaangażowanym w inicjatywę w wyciąganiu wniosków z ich sukcesów i porażek. Prowadzi to do podejmowania bardziej świadomych decyzji i ostatecznie lepszych wyników. Ewaluacja jest najbardziej przydatna, gdy jej wyniki mogą być wykorzystane przez osoby wdrażające inicjatywę i nie są związane z decyzjami finansowymi, które nieuchronnie wywierają presję na wykazanie sukcesu.

Ewaluacje pokazują wkład inicjatywy

Ewaluacje mogą pomóc praktykom wyjaśnić ich partnerom oraz fundatorom kluczowe czynniki, które sprawiają, że ich praca jest skuteczna, a tym samym określić, jakiego rodzaju zasoby i zdolności są potrzebne do kontynuowania ich działań. Mogą również podkreślać praktyki, wartości i szczególnie wkład inicjatywy w dziedzinie PVE/CVE/Derad.

Ewaluacje zwiększają przejrzystość i odpowiedzialność publiczną

Wiele inicjatyw PVE/CVE/Derad jest finansowanych przez organ publiczny, organizację charytatywną lub fundację. Ważne jest, aby być w stanie wykazać, na co fundusze zostały wykorzystane i upewnić się, że zostały one wykorzystane skutecznie. Ewaluacje mogą dostarczyć tego rodzaju informacji, a tym samym zwiększyć przejrzystość inicjatywy i odpowiedzialność publiczną. Ewaluacja nie zapewnia odpowiedzialności publicznej tylko dlatego, że dokumentuje to, co zostało osiągnięte, ale także dlatego, że dostarcza informacji o tym, jak ulepszyć inicjatywę. W ten sposób może pomóc w jeszcze lepszym wykorzystaniu zasobów w przyszłości.

Ewaluacje pomagają budować silniejszą bazę dowodową dla inicjatyw PVE/CVE/Derad.

Ewaluacja oparta na dowodach jest nieodzowną częścią budowania praktyk opartych na dowodach – innymi słowy, inicjatyw, które zostały zaprojektowane w oparciu o najlepszą dostępną wiedzę na temat radykalizacji i sposobów jej zapobiegania. Obecnie wiedza naukowa na temat radykalizacji postaw i jej zapobiegania jest nadal ograniczona. Nadal nie jest jasne, co działa i w jakich warunkach w obszarze PVE/CVE/Derad. Ewaluacje pomogą nam dowiedzieć się więcej na ten temat, zwłaszcza gdy wyniki zostaną upublicznione, umożliwiając badaczom, decydentom i praktykom wykorzystanie ich w swojej pracy.

4. KIEDY PLANOWAĆ I PRZEPROWADZAĆ EWALUACJĘ

Nie można zacząć myśleć o przeprowadzeniu ewaluacji zbyt wcześnie. Najlepiej byłoby, gdyby plan ewaluacji został opracowany wraz z samą inicjatywą.

Najlepszym momentem na rozpoczęcie myślenia o tym, kiedy i jak ewaluować inicjatywę, jest etap jej planowania. Tylko w ten sposób możliwe jest zaprojektowanie praktyk gromadzenia danych i monitorowania, tak aby wszystkie niezbędne dowody były dostępne, gdy nadejdzie czas na ewaluację. Możliwe jest przeprowadzenie ewaluacji, które nie były pierwotnie planowane, ale będzie istniało wiele innych ograniczeń dotyczących tego, co dokładnie można ewaluować i w jaki sposób (więcej informacji na ten temat można znaleźć w INDEED e-podręczniku 2 “Jak projektować inicjatywy w obszarze zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu oraz deradykalizacji i ich ewaluacja zgodnie z zasadami praktyki opartej na dowodach naukowych”).

WSKAZÓWKA:

W idealnej sytuacji ewaluacja jest planowana jako część procesu projektowania założeń inicjatywy.

Innym powodem, dla którego warto zacząć myśleć o ewaluacji na etapie planowania inicjatywy, jest to, że można ją przeprowadzać przez cały czas, od wczesnych etapów inicjatywy aż do jej zakończenia.

Na etapie planowania inicjatywy można ewaluować plan jej wdrożenia i założenia leżące u jego podstaw. Ten rodzaj ewaluacji nazywany jest ewaluacją formatywną. Jeśli inicjatywa jest najpierw wypróbowywana jako pilotaż, możliwa jest ewaluacja pilota. Ten rodzaj ewaluacji, który jest przeprowadzany przed przyjęciem ostatecznej wersji inicjatywy, jest czasami nazywany ewaluacją ex-ante.

Podczas wdrażania inicjatywy można ewaluować, jak przebiega jej realizacja i czy działa ona zgodnie z zamierzeniami. Ten rodzaj ewaluacji nazywany jest ewaluacją procesu. Ewaluacja może wskazywać na słabe punkty i sposoby ulepszenia inicjatywy. Gdy wdrażanie inicjatywy trwa już od jakiegoś czasu, możliwe jest również pierwsze spojrzenie na jej krótkoterminowe wyniki.

Po zakończeniu inicjatywy można przeprowadzić ewaluację, aby dowiedzieć się, czy osiągnęła ona pożądane cele i jak trwały był jej wpływ w perspektywie długoterminowej. Ten rodzaj ewaluacji nazywany jest ewaluacją wyników. Może to być pomocne w planowaniu nowych inicjatyw i może wnieść znaczący wkład do wciąż dość ograniczonej wiedzy na temat skuteczności inicjatyw PVE/CVE/Derad.

WSKAZÓWKA:

W INDEED E-podręczniku 2 “Jak projektować inicjatywy w obszarze zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu oraz deradykalizacji i ich ewaluacja zgodnie z zasadami praktyki opartej na dowodach naukowych” można znaleźć instrukcje dotyczące tego, jak włączyć ewaluację do planowania inicjatywy od samego początku.

5. KTO POWINIEN PROWADZIĆ EWALUACJĘ?

Ewaluacja wymaga zaangażowania szeregu odpowiednich osób i określenia ich ról. Każda ewaluacja wymaga oczywiście ewaluatora, ale wielu interesariuszy powinno być również aktywnie zaangażowanych.

Podejście do ewaluacji oparte na dowodach wymaga starannego wyboru ewaluatora. Ważne jest również, aby zdecydować i określić, w jaki dokładnie sposób interesariusze będą zaangażowani, jakie będą ich relacje z ewaluatorem i jak wszyscy będą współpracować.

5.1 WYBÓR EWALUATORA

Ewaluacja może być przeprowadzona przez ewaluatora zewnętrznego lub wewnętrznego. Ewaluatorem może być pojedyncza osoba, ale może to być również zespół ekspertów ds. ewaluacji.

Zewnętrzny ewaluator to osoba, która nie odgrywa roli w danej inicjatywie ani nie ma z nią znaczących relacji. Zewnętrzni ewaluatorzy są zazwyczaj konsultantami lub badaczami akademickimi.

Ewaluator wewnętrzny to osoba, która jest obecnie częścią inicjatywy lub organizacji/institucji za nią odpowiedzialnej.

To, czy preferowany jest ewaluator zewnętrzny czy wewnętrzny, zależy od sytuacji. Kluczowe kwestie, które należy wziąć pod uwagę są następujące:

Tabela 1: Czynniki do rozważenia przy wyborze ewaluatora

Doświadczenie w ewaluacji	Ewaluator powinien dobrze znać projekty ewaluacyjne i odpowiednie metody. Cenne jest wcześniejsze doświadczenie w przeprowadzaniu ewaluacji.
Wiedza z zakresu PVE/CVE/Derad	Ewaluator powinien dobrze rozumieć obszar PVE/CVE/Derad w kontekście polityki i rodzajów wdrażanych inicjatyw.
Znajomość inicjatywy i jej kontekstu	Ewaluator powinien znać kontekst, w którym wdrażana jest inicjatywa, a także samą inicjatywę.
Bezstronność i konflikty interesów	Ewaluator powinien być w stanie przeanalizować inicjatywę w sposób bezstronny, a zatem nie powinien mieć konfliktu interesów z ewaluacją lub inicjatywą.

Dostęp do danych	Ewaluator powinien mieć dostęp do wszystkich danych potrzebnych do ewaluacji (lub być w stanie je zebrać).
Koszty/zasoby i dostępność	Ewaluator powinien dysponować wystarczającymi zasobami i czasem na wykonanie zadania.
Zaufanie	Ewaluator powinien być w stanie zdobyć zaufanie osób, których współpraca jest niezbędna do przeprowadzenia ewaluacji.
Wykorzystanie	Ewaluator powinien posiadać wiarygodność i umiejętności komunikacyjne, które utrudnią drogę do wykorzystania wyników.

Tradycyjnie, korzystanie z usług zewnętrznego ewaluatora jest przedstawiane jako preferowana opcja, ponieważ uważa się, że ewaluacja jest bardziej bezstronna i obiektywna. Istnieją jednak również względy, które przemawiają na korzyść ewaluatora wewnętrznego. Na przykład ewaluator wewnętrzny często lepiej zna inicjatywę i kontekst, może mieć lepszy dostęp do danych i może być w stanie lepiej budować zaufanie z kluczowymi interesariuszami. Uważa się również, że istnieje większe prawdopodobieństwo wykorzystania wyników ewaluacji, jeśli jest ona przeprowadzana przez ewaluatora wewnętrznego.

Co do zasady, zewnętrzny ewaluator jest preferowanym wyborem, jeśli celem jest ewaluacja skuteczności inicjatywy (ewaluacja wyników) i/lub jeśli wyniki ewaluacji będą miały znaczący wpływ na przyszłość inicjatywy. Jeśli celem ewaluacji jest zrozumienie, w jaki sposób inicjatywa została wdrożona (ewaluacja procesu) i/lub jest przeprowadzana w celach edukacyjnych, ewaluacja wewnętrzna może być również rozwiązaniem.

5.2. ZAANGAŻOWANIE INTERESARIUSZY

Ewaluacja oparta na dowodach wymaga starannego uwzględnienia potrzeb, wartości i okoliczności interesariuszy na każdym etapie procesu ewaluacji. Z definicji promuje więc podejście do ewaluacji zorientowane na interesariuszy. Takie podejście może z kolei przybierać różne formy, w tym ewaluacji opartej na współpracy, partycypacji lub upodmiotowieniu.

W **ewaluacji opartej na współpracy** ewaluator nawiązuje stałą współpracę z interesariuszami w trakcie całego procesu ewaluacji, pozostając jednocześnie odpowiedzialnym za postępowanie. Taka ewaluacja oparta na współpracy może pomóc ewaluatorowi w lepszym zrozumieniu i reagowaniu na potrzeby, wartości i okoliczności interesariuszy na różnych etapach procesu ewaluacji, w tym na etapie przygotowania, projektowania, wdrażania i wykorzystania.

W **ewaluacji partycypacyjnej** ewaluator i interesariusze wspólnie dzielą się kontrolą nad procesem ewaluacji. Takie podejście może obejmować wspólne podejmowanie decyzji dotyczących celów ewaluacji, projektowania i procesów gromadzenia danych, a także wspólne wdrażanie i wykorzystywanie ewaluacji. Proces ten pozwala

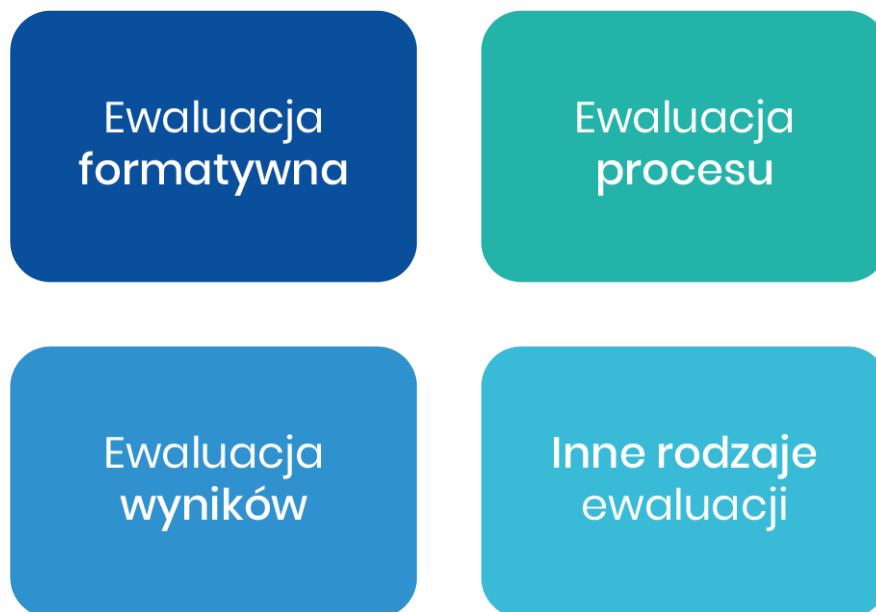
interesariuszom nie tylko wyrazić swoje potrzeby i wartości, ale także aktywnie włączyć je w proces ewaluacji poprzez procedury współprojektowania.

W ewaluacji wzmacniającej ewaluator traktuje interesariuszy (np. personel inicjatywy, uczestników) jako kontrolujących proces ewaluacji, jednocześnie przyjmując rolę trenera lub krytycznego przyjaciela. W tego typu ewaluacji interesariusze są ostatecznie odpowiedzialni za podejmowanie krytycznych decyzji (na przykład dotyczących celów ewaluacji, projektu i gromadzenia danych). Prowadzą oni również i pozostają pod kontrolą działań wdrożeniowych i następnych. Ewaluacja empowermentowa nie tylko wymaga od interesariuszy wyrażenia i zintegrowania ich potrzeb, wartości i okoliczności, ale także przejęcia pełnej odpowiedzialności za proces ewaluacji.

Ewaluacje oparte na współpracy, partycypacji i upodmiotowieniu odzwierciedlają różne formy zaangażowania interesariuszy w proces ewaluacji. Podczas gdy podejścia te różnią się znacznie rolą, jaką przypisują interesariuszom, wszystkie mogą być wykorzystane do wzmocnienia integracji potrzeb, wartości i okoliczności interesariuszy na każdym etapie procesu ewaluacji. Każde z nich w tym względzie obiecuje wzmocnić inkluzywność ewaluacji, wzbudzić zaufanie między ewaluatorem a interesariuszami oraz poprawić refleksję organizacyjną i uczenie się. Jeśli są dobrze wdrożone, wszystkie mogą być odpowiednie do wdrożenia ewaluacji opartej na dowodach.

6. GŁÓWNE RODZAJE EWALUACJI

Istnieją niezliczone rodzaje ewaluacji, które różnią się od siebie pod względem celów, metod, czasu i zakresu. Poniżej przedstawimy trzy główne rodzaje ewaluacji. Wszystkie te typy można wdrożyć przy użyciu opartego na dowodach podejścia do ewaluacji opisanego w INDEED E-podręczniku 2 “Jak projektować inicjatywy w obszarze zapobiegania i zwalczania brutalnego ekstremizmu oraz deradykalizacji i ich ewaluacja zgodnie z zasadami praktyki opartej na dowodach naukowych” i przy użyciu narzędzia ewaluacji INDEED.

6.1 EWALUACJA FORMATYWNA

Ewaluacja formatywna jest zwykle przeprowadzana jako część procesu planowania przed rozpoczęciem wdrażania, ale może być również przeprowadzana w przypadku trwających inicjatyw, gdy są one ponownie przeformułowywane. Jest to sposób na ewaluację założeń lub planu inicjatywy.

Ewaluacja formatywna polega na systematycznym przyjrzeniu się (planowanej) inicjatywie – temu, do czego zmierza, w jaki sposób jej cele mają zostać osiągnięte i na jakich założeniach się opiera. Może pokazać, czy można oczekiwać, że plan wdrożenia inicjatywy zapewni zamierzone wyniki i jak można go ulepszyć.

Ewaluacja formatywna może również przybrać formę pilotażowego wdrożenia planowanej inicjatywy, co pozwoli na przetestowanie zaprogramowanego zadania i działań oraz sprawdzenie ich poprawności i skuteczności.

Jeśli chodzi o metody i dane, publikacje naukowe na temat radykalizacji i deradykalizacji mogą być wykorzystane do ewaluacji, czy założenia inicjatywy są poparte istniejącymi dowodami. Inną powszechną metodą jest przeprowadzanie wywiadów i ankiet wśród kluczowych interesariuszy w celu zebrania ich opinii na temat planu inicjatywy. Może to również obejmować gromadzenie i analizowanie danych na temat kontekstu inicjatywy, aby sprawdzić, czy spełnia ona potrzeby, które ma zaspokoić.

Typowe pytania, na które może odpowiedzieć ewaluacja formatywna to:

- Czy plan inicjatywy opiera się na solidnych założeniach dotyczących radykalizacji postaw i sposobów jej zapobiegania?
- Jakie rodzaje działań należy wdrożyć?
- Czy plan inicjatywy spełnia potrzeby, które ma ona zaspokoić?
- Czy wdrożenie pilotażowe działa tak, jak powinno?

3 PRZYKŁAD EWALUACJI FORMATYWNEJ PROGRAMU "ROZUMIEM=SZANUJ"

Inicjatywa: "ROZUMIEM=SZANUJĘ" to program edukacyjny na rzecz przeciwdziałania radykalizacji prowadzącej do dyskryminacji i mowy nienawiści, opracowany przez dr Marzenę Kordaczuk-Wąs i wdrożony przez Polską Platformę Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Cele i grupa docelowa: Celem inicjatywy jest promowanie zachowań wolnych od wszelkich form radykalizmu, dyskryminacji i mowy nienawiści wśród uczniów i nauczycieli szkół średnich oraz rodziców i w społeczności lokalnej.

Działania: Zajęcia edukacyjne (warsztaty, dyskusje, dni tematyczne), trening umiejętności życiowych (psychologicznych i społecznych, radzenie sobie ze stresem i agresją, budowanie samokontroli) oraz zajęcia w czasie wolnym.

Ewaluator: Ewaluator zewnętrzny (badacz akademicki)

Cel ewaluacji: Ewaluacja formatywna została przeprowadzona w trakcie i po zakończeniu pilotażowego wdrożenia inicjatywy. Celem było ustalenie, czy inicjatywa została wdrożona prawidłowo i skutecznie. Ewaluacja dotyczyła również podstawowych założeń i planu wdrożenia.

Metody: Wywiady z zespołem wdrażającym program i przedstawicielami szkół

Wyniki: Inicjatywa została ogólnie uznana za dobrze zaplanowaną i realistyczną. W ramach ewaluacji sformułowano pewne zalecenia dotyczące tego, w jaki sposób można ulepszyć jej treść i organizację.

Więcej informacji: Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego. "ROZUMIEM=SZANUJĘ" (w języku polskim i angielskim).

6.2 EWALUACJA PROCESU

Ewaluacja procesu sprawdza, jak inicjatywa działa w praktyce. Zwykle przeprowadza się ją w celu sprawdzenia, czy inicjatywa jest wdrażana zgodnie z pierwotnym planem i aby dowiedzieć się, jak można ją ulepszyć. Może koncentrować się na różnych aspektach wdrożenia i może dostarczyć wielu przydatnych informacji, które mogą pomóc w ulepszeniu inicjatywy w przyszłości.

Aby przeprowadzić ewaluację procesu, konieczne jest posiadanie danych na temat planu wdrożenia inicjatywy i faktycznego wdrożenia inicjatywy. Plan wdrożenia inicjatywy, wraz z dyskusjami z kluczowymi interesariuszami, określa kryteria, na podstawie których należy ewaluować wdrożenie. Kryteria te mogą obejmować na przykład liczbę zorganizowanych kursów szkoleniowych lub wydarzeń albo wskaźnik uczestnictwa w kursach szkoleniowych lub wydarzeniach. Kryteria nie muszą być mierzalne w liczbach; mogą również obejmować na przykład zadowolenie uczestników z programu i ich opinie na jego temat lub współpracę między różnymi partnerami zaangażowanymi w realizację inicjatywy.

Typowe pytania, na które może odpowiedzieć ewaluacja procesu to:

- Jak przebiega wdrażanie inicjatywy?
- Czy inicjatywa (lub niektóre z jej działań) jest realizowana zgodnie z planem?
- W jakim stopniu inicjatywa dotarła do grupy docelowej?
- Jak uczestnicy odbierają inicjatywę?
- W jaki sposób kluczowi interesariusze współpracują, aby osiągnąć cele?
- W jakim stopniu kluczowi interesariusze są zaangażowani w inicjatywę?
- Czy wystąpiły jakieś przeszkody podczas wdrażania inicjatywy?

4 EWALUACJA PROCESU PRACY WIELU AGENCJI (MAW) W BELGII, HOLANDII I NIEMCZACH

Inicjatywa: Multi Agency Working (MAW) w Belgii, Holandii i Niemczech. Te wieloagencyjne platformy zostały utworzone w celu zapobiegania radykalizacji postaw i brutalnemu ekstremizmowi.

Ewaluator: Ewaluator zewnętrzny (badacze akademicki z IRCP, Uniwersytet w Gandawie)

Cel ewaluacji: Ewaluacja przyjęła formę (realistycznej) ewaluacji procesu, której celem było ustalenie „co działa w jakich warunkach”. Przeanalizowano wdrożenie podejścia wieloagencyjnego i sposób współpracy różnych zaangażowanych agencji. Miało to na celu zidentyfikowanie obszarów wymagających poprawy i zrozumienie funkcjonowania mechanizmu.

Metody gromadzenia danych:

Systematyczny przegląd literatury – wykorzystany do ustalenia wskaźników ewaluacji.

Badania terenowe w jednym mieście na kraj, w tym obserwacja uczestnicząca podczas spotkań MAW, częściowo ustrukturyzowane wywiady z różnymi uczestnikami i grupy fokusowe w celu zbadania brakujących elementów.

Metody analizy danych: Dane jakościowe uzyskane z częściowo ustrukturyzowanych wywiadów zostały przeanalizowane przy użyciu ram SWOT (mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia) w celu zidentyfikowania wewnętrznych mocnych i słabych stron oraz zewnętrznych szans i zagrożeń MAW. Dane jakościowe pochodzące zarówno z obserwacji, jak i wywiadów zostały przetestowane pod kątem wskaźników procesu opracowanych podczas systematycznego przeglądu literatury.

Wyniki: Najważniejszym czynnikiem dobrej współpracy wielu agencji było zaufanie. We wszystkich analizowanych krajach występowały problemy z tajemnicą zawodową i tajemnicą śledztwa, a także niedoborem zasobów ludzkich. Rola koordynatora struktury MAW okazała się bardzo ważna. Pandemia, zmiany społeczne i nowe formy radykalizacji postrzegane były jako zagrożenie zewnętrzne. W ramach wyników i zaleceń ewaluacji opracowano internetowe narzędzie samoewaluacji dla lokalnych praktyków (<https://emmascan.eu/>).

Więcej informacji: Hardyns, W., Klima, N., & Pauwels, L. (red.). (2022). Ewaluacja i mentoring wieloagencyjnego podejścia do gwałtownej radykalizacji postaw w Belgii, Holandii i Niemczech. Antwerpen: Maklu.

6.3 EWALUACJA WYNIKÓW

Ewaluacja wyników mierzy **efekty** inicjatywy. Jest to powszechny sposób na określenie, czy inicjatywa spełniła swoje cele i przyniosła zamierzone rezultaty. Podobnie jak w przypadku ewaluacji procesu, muszą istnieć ustalone kryteria pomiaru skuteczności inicjatywy. Często konieczne jest również posiadanie informacji o sytuacji przed rozpoczęciem wdrażania inicjatywy.

Ewaluację wyników można przeprowadzić na kilka sposobów, w zależności od jej celów. Jeśli ewaluacja dotyczy tego, w jaki sposób uczestnicy doświadczają wyników inicjatywy lub jak duże zmiany spowodowała inicjatywa, często najlepszym wyborem są metody jakościowe (np. wywiady, ankiety). Jeśli celem jest udowodnienie, że zamierzony rezultat jest spowodowany przez inicjatywę, metody ilościowe mogą być wykorzystane do zbadania, jakie skutki i jak duże miała interwencja oraz która cecha lub wymiar interwencji wydaje się być najbardziej korzystna. W zależności od zastosowanej metody, poziom dowodów ilościowej ewaluacji wyników jest różny (tj. jak wiarygodne są wnioski, które można na ich podstawie wyciągnąć). Najsilniejsze dowody uzyskuje się w randomizowanych badaniach kontrolnych.

Należy zauważyć, że ilościowe i jakościowe metody ewaluacji wzajemnie się uzupełniają. Jednak jedna nie może zastąpić drugiej. Metody jakościowe nie mogą wyciągać wniosków przyczynowych na temat skutków interwencji. Z drugiej strony, metody ilościowe zazwyczaj nie pozwalają na zbadanie, jakie są doświadczenia poszczególnych osób w związku z ewaluowaną inicjatywą.

Typowe pytania, na które może odpowiedzieć ewaluacja wyników to:

- Jakie efekty przyniosła ta inicjatywa?
- Czy inicjatywa osiągnęła swoje cele i wyniki?
- W jakim stopniu grupa docelowa doświadczyła zmian w swojej wiedzy, umiejętnościach, postawach i zachowaniu po wzięciu udziału w inicjatywie? Jak wypada to w porównaniu ze zmianami zaobserwowanymi wśród osób, które nie uczestniczyły w inicjatywie?
- Czy wystąpiły jakieś niezamierzone skutki dla grupy docelowej lub kontekstu?

5 EWALUACJA WYNIKÓW INICJATYWY AGGREDI W HELSINKACH, FINLANDIA

Inicjatywa: Aggredi

Cele inicjatywy i grupa docelowa: Aggredi to inicjatywa prowadzona przez organizację pozarządową (HelsinkiMissio), której celem jest ograniczenie recydywy wśród przestępców w wieku 18–49 lat skazanych za przemoc uliczną. Oferuje mentoring i praktyczną pomoc w celu wspierania reintegracji ze społeczeństwem.

Ewaluatorzy: Naukowcy z Narodowego Instytutu Badań Polityki Prawnej w Finlandii.

Cel ewaluacji: Dowiedzieć się, czy inicjatywa zdołała ograniczyć recydywę wśród swoich klientów.

Metoda: Badanie ilościowe, w którym porównano recydywę między 1) klientami, którzy ukończyli program Aggredi, 2) klientami, którzy uczestniczyli w programie, ale zrezygnowali, 3) przestępcami, którym zaproponowano udział, ale odmówili, oraz 4) grupą porównawczą podobnych przestępców bez kontaktu z Aggredi.

Wyniki: Ewaluacja wykazała znacznie niższy poziom recydywy wśród osób, które ukończyły program, w porównaniu z tymi, które z niego zrezygnowały. Wykazano również, że im dłużej dana osoba uczestniczyła w programie, tym niższy był poziom recydywy. Trudności metodologiczne sprawiły, że trudno było jednoznacznie udowodnić, że zaobserwowany niższy poziom recydywy był spowodowany uczestnictwem w programie.

Więcej informacji: [Sprawozdanie z ewaluacji programu Aggredi](#) (w języku fińskim).

6.4 INNE RODZAJE EWALUACJI

Ewaluacja
ekonomiczna

Ewaluacja
realistyczna

Ewaluacja
wykorzystania

Ewaluacja
oparta na celach

Ewaluacja
'wolna od celów'

Oprócz wyżej wymienionych trzech ogólnych typów, często wspomina się o wielu bardziej szczegółowych typach ewaluacji. Poniżej znajduje się kilka przykładów:

Ewaluacja ekonomiczna

Ewaluacja ekonomiczna jest przydatna do badania związku między **kosztami** a **skutecznością** inicjatywy. Na przykład bardzo skuteczna inicjatywa może być bardzo kosztowna, a zatem niepraktyczna do wdrożenia, lub inicjatywa może mieć niski koszt, ale może być nieskuteczna.

Ta forma ewaluacji jest najczęściej wykorzystywana przez fundatorów, aby zobaczyć, jaką wartość finansową ma dana inicjatywa, a także przez decydentów w celu zidentyfikowania i porównania kosztów różnych inicjatyw. Ponadto administratorzy i realizatorzy inicjatywy mogą zmodyfikować interwencję, jeśli generuje ona zbyt wiele wydatków.

Typowe pytania, na które mogą odpowiedzieć ewaluacje ekonomiczne to:

- Jakie zasoby są wykorzystywane w ramach inicjatywy?
- Jak wykorzystywane są zasoby?
- Jak koszty przekładają się na wyniki?

Realistyczna ewaluacja

Realistyczna ewaluacja jest rodzajem ewaluacji, która koncentruje się na "jak" i "dlaczego" wyników inicjatywy poprzez identyfikację **podstawowych mechanizmów, które powodują, że inicjatywy przynoszą określone wyniki**. Jest to szczególnie przydatne do zrozumienia, w jaki sposób inicjatywa działa w różnych kontekstach i na jakich warunkach, ponieważ stara się wyjaśnić, dlaczego inicjatywa działa dla niektórych, a dla innych nie.

Typowe pytania, na które mogą odpowiedzieć realistyczne ewaluacje to:

- Jakie czynniki kontekstowe wpływają na skuteczność inicjatywy?
- Jakie strategie inicjatywy są najskuteczniejsze?
- Jakie działania mają największy wpływ?
- Jakie czynniki sprawiają, że inicjatywa odnosi sukces w pewnych kontekstach, a w innych nie?

Ewaluacja wykorzystania

Ewaluacja skoncentrowana na wykorzystaniu opiera się na założeniu, że **wyniki ewaluacji muszą być użyteczne dla jej głównych docelowych użytkowników, a wnioski** powinny zostać wykorzystane. Z tego powodu ten rodzaj ewaluacji powinien być zaprojektowany tak, aby wyniki były wykorzystywane, a zaangażowanie użytkowników ewaluacji jest wymagane od etapu planowania ewaluacji.

Ewaluacja ta może być stosowana w połączeniu z wcześniej opisanymi ewaluacjami formatywnymi, procesu i wyników oraz różnymi metodami w zależności od potrzeb zamierzonych użytkowników. Metoda będzie zależeć od danych, które są potrzebne do odpowiedzi na kluczowe pytania ewaluacyjne i najbardziej odpowiedniej metody dostarczenia tych wyników.

Ewaluacja oparta na celach

Ewaluacja oparta na celach mierzy, czy inicjatywa postępuje **w kierunku zestawu celów**, które są SMART (konkretne, mierzalne, osiągalne, istotne i terminowe). Ewaluacja ta jest wykorzystywana przez fundatorów lub realizatorów inicjatywy do wykazania, że inicjatywa zmierza w kierunku celów uzgodnionych na etapie planowania inicjatywy. Ustalone cele nie są kwestionowane.

Typowe pytania, na które mogą odpowiedzieć ewaluacje oparte na celach to:

- Czy inicjatywa osiągnęła swoje cele i założenia?
- Czy cele zostały osiągnięte w wyniku inicjatywy, czy z powodu innych czynników zewnętrznych?

Ewaluacja “wolna od celów”

Ewaluacja “wolna od celów” bada wyniki inicjatywy bez skupiania się na jakimkolwiek pojedynczym celu. Ewaluator nie zna nawet celów i założeń inicjatywy. Ewaluacja analizuje wyniki i efekty inicjatywy bez kierowania się jakimkolwiek określonym z góry celem. W ten sposób ewaluator nie jest stronniczy ani nie wpływają na niego żadne oczekiwania. Ewaluator musi być osobą z zewnątrz i nie może być zaznajomiony z organizacją lub inicjatywą.

Ewaluacja “wolna od celów” analizuje niezamierzone wyniki i zmiany spowodowane przez inicjatywę, a także może identyfikować pozytywne i negatywne skutki uboczne. Jest stosowana, gdy inicjatywa wymaga pracy w złożonym środowisku, a cele są niejasne.

Typowe pytania, na które mogą odpowiedzieć ewaluacje “wolne od celów”, to:

- Jakie wyniki przyniosła ta inicjatywa?
- Czy wyniki można przypisać inicjatywie?
- Czy efekty są pozytywne czy negatywne?

6.5. ŁĄCZENIE RODZAJÓW EWALUACJI

Możliwe jest połączenie różnych rodzajów ewaluacji w ramach jednego procesu. Wymaga to większych zasobów, ale może również przynieść bardziej użyteczne i bogatsze wyniki. Dość powszechne jest łączenie ewaluacji wyników i ewaluacji procesu, co może być pomocne zwłaszcza w przypadku poszukiwania wyjaśnienia, dlaczego dana inicjatywa przyniosła lub nie przyniosła pożądanych efektów. Połączenie ewaluacji procesu i wyników może pomóc w określeniu, na przykład, w jakim stopniu niepowodzenie w osiągnięciu pożądanego rezultatu było spowodowane słabym wdrożeniem lub słabościami w jego projekcie.

Dowiedz się więcej

Więcej informacji na temat ewaluacji formatywnej, ewaluacji procesu i ewaluacji wyników:

- Zestaw narzędzi do ewaluacji. [Rodzaje ewaluacji](#).
- BetterEvaluation. [Czym jest ewaluacja?](#)
- James Bell Associates. (2018). [Zestaw narzędzi do ewaluacji formatywnej: Przewodnik krok po kroku i zasoby do ewaluacji wdrażania programu i wczesnych wyników](#). Waszyngton, DC: Biuro ds. Dzieci, Administracja ds. Dzieci i Rodzin, Departament Zdrowia i Usług Społecznych Stanów Zjednoczonych.
- Thompson, S. & Leroux, E. (2023). Wnioski wyciągnięte z formatywnych ewaluacji programów przeciwdziałania brutalnemu ekstremizmowi (CVE) prowadzonych przez kanadyjską policję. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 18(1).

Więcej informacji na temat innych rodzajów ewaluacji:

- Ewaluacja MEASURE. [Ewaluacja ekonomiczna](#).
- WHO. [Ewaluacje ekonomiczne](#).
- BetterEvaluation. [Realistyczna ewaluacja](#).
- BetterEvaluation. [Ewaluacja skoncentrowana na wykorzystaniu](#).
- Patton, M. Q. (2008). *Ewaluacja skoncentrowana na wykorzystaniu* (4th ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Youker, B. W., & Ingraham, A. (2014). Ewaluacja wolna od celów: Kierunek ewaluacji fundacji. *The Foundation Review*, 5(4).

7. PROJEKTOWANIE I METODY EWALUACJI

Ewaluacja wymaga podejmowania wielu decyzji i wyborów. Jedną z kluczowych decyzji podczas przeprowadzania ewaluacji jest wybór odpowiedniego sposobu projektowania i metod ewaluacji. Typ ewaluacji nadaje kierunek ewaluacji, ale nie definiuje jeszcze, w jaki sposób zostanie ona przeprowadzona. Proces projektowania ewaluacji określa ogólną strukturę i zakres ewaluacji. Metody ewaluacji uzupełniają go, określając, w jaki sposób dane będą gromadzone i analizowane (patrz Tabela 2).

Tabela 2: Kluczowe decyzje w planowaniu ewaluacji

Typ ewaluacji	
Wybrany na podstawie celów ewaluacji Formatywna, procesu, wyników, itp.	
Projektowanie ewaluacji	
Określa zakres i strukturę ewaluacji	
Metody gromadzenia danych	Metody analizy danych
Jakiego rodzaju dane będą wykorzystywane i w jaki sposób będą gromadzone?	W jaki sposób zebrane dane są analizowane w celu wyciągnięcia wniosków?

To, który sposób projektowania i metody ewaluacji są najbardziej odpowiednie, zależy od celów, zakresu i zasobów dostępnych na potrzeby ewaluacji. Niniejszy rozdział zawiera krótki przegląd niektórych typowych podejść do projektowania ewaluacji oraz metod gromadzenia i analizy danych.

7.1 PROJEKTOWANIE EWALUACJI

Proces projektowania ewaluacji wyjaśnia **podstawową strukturę ewaluacji**. Określa na przykład, czy ewaluacja będzie koncentrować się na analizie sytuacji w jednym momencie, czy też będzie obejmować porównanie w różnych okresach. Inną kluczową decyzją jest to, czy ewaluacja skupi się wyłącznie na samej inicjatywie, czy też wykorzystane zostaną grupy porównawcze.

Niektóre plany ewaluacyjne są raczej łatwe do wdrożenia, podczas gdy inne wymagają bardziej profesjonalnej wiedzy i dogłębnej znajomości metod naukowych. Ta sekcja przedstawia niektóre z najczęściej używanych podejść ewaluacyjnych, od mniej wymagających do bardziej wymagających.

Podjęcie oparte na studium przypadku

Ewaluacja wykorzystująca studium przypadku gromadzi **dogłębne informacje na temat niewielkiej liczby przypadków** (na przykład kilku uczestników inicjatywy). Mogą one dostarczyć szczegółowej i bogatej wiedzy na temat działania i (niezamierzonych) konsekwencji inicjatywy. Ważne jest, aby pamiętać, że studia przypadków mają również pewne istotne ograniczenia. **Wyniki uzyskane w ramach studium przypadku nie są zazwyczaj reprezentatywne ani możliwe do uogólnienia.** Rzadko można stwierdzić, czy doświadczenia niewielkiej liczby uczestników, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby ewaluacji, odzwierciedlają ogólne doświadczenia uczestników inicjatyw.

Studium przypadku jest **szczególnie przydatne, gdy dostęp do danych jest ograniczony**. Czasami studium przypadku może być jedyną dostępną metodą ewaluacji. Studia przypadków są również bardzo przydatne do formułowania hipotez i pytań ewaluacyjnych, które można później zbadać za pomocą bardziej złożonych projektów ewaluacyjnych. Oferując głębszy wgląd w funkcjonowanie inicjatywy, mogą być również dobrym dodatkiem do ewaluacji, które w innym przypadku wykorzystują metody ilościowe i wskaźniki liczbowe.

6 PRZYKŁAD PODEJŚCIA OPARTEGO NA STUDIUM PRZYPADKU

Cherney i Belton (2020) zdecydowali się na studium przypadku w celu zbadania programu reintegracji społecznej (PRISM). Skupili się tylko na trzech klientach, dla których dostępne były wystarczające dane do zbadania postępów w czasie.

W ramach ewaluacji oceniono wpływ PRISM poprzez zebranie informacji na temat poglądów poszczególnych osób w różnych punktach czasowych. Niezbędne informacje zebrano za pomocą kilku metod gromadzenia danych, w tym wywiadów z personelem PRISM i samymi osobami, przeglądu raportów z postępów wypełnionych przez psychologów PRISM oraz notatek z przypadków klientów opracowanych przez personel PRISM. Do analizy danych wykorzystano jakościową analizę treści. Wyniki pokazały, gdzie każdy klient poczynił postępy i gdzie należy wprowadzić ulepszenia.

Więcej informacji: Cherney, A., & Belton, E. (2020). Ewaluacja wyników interwencji skierowanych do zradyzalizowanych przestępców: Testowanie prointegracyjnego modelu wycofywania się ekstremistów jako narzędzia ewaluacji. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 13(3), 193–211.

Podjęcie oparte na badaniu przekrojowym

Ewaluacja wykorzystująca badanie przekrojowe gromadzi dane od jak największej liczby osób (na przykład osób wdrażających lub uczestniczących w inicjatywie) w jednym konkretnym momencie i zazwyczaj przy użyciu ankiety. Korzystanie z takiego podejścia umożliwia gromadzenie danych z dużej puli podmiotów i porównywanie różnic między grupami. Na przykład możliwe jest przeanalizowanie, czy osoby, które uczestniczyły w inicjatywie, różnią się od innych uczestników badania w odniesieniu do niektórych aspektów związanych z celami inicjatywy (np. postaw lub zachowań).

W związku z tym badanie przekrojowe może **stworzyć użyteczną "migawkę" działania inicjatywy, jej odbioru lub potencjalnych skutków**. Jest to szczególnie przydatne w przypadku ewaluacji procesów. Jeśli chodzi o ewaluację wyników, nie jest to idealna opcja. Wynika to z faktu, że krótkie ramy czasowe utrudniają ocenę efektów, a brak

grupy kontrolnej ogranicza zdolność ewaluacji do ustalenia związku przyczynowego między inicjatywą a jej efektami. Ponadto, różnice między osobami narażonymi na inicjatywę a innymi uczestnikami badania mogą być również spowodowane czynnikami innymi niż inicjatywa i jej efekty (tj. błąd selekcji). Osoby uczestniczące w inicjatywie prawdopodobnie różnią się od innych na wiele sposobów, co może być niemożliwe do uwzględnienia w badaniach.

7 PRZYKŁAD PODEJŚCIA OPARTEGO NA BADANIU PRZEKROJOWYM

Dunn i in. zewalutowali strategię australijskiej policji NSW w zakresie przeciwdziałania radykalizacji, która obejmowała inicjatywę zaangażowania społeczności muzułmańskiej w Sydney. Ewaluatorami byli badacze akademicki, którzy współpracowali z wewnętrznym personelem policji NSW. Inicjatywa została zewalutowana poprzez analizę danych z jednorazowej ankiety przeprowadzonej wśród członków społeczności, do których skierowana była inicjatywa. Za pomocą ankiety zebrano dane na temat świadomości muzułmanów w Sydney na temat inicjatywy zaangażowania społeczności policji NSW i ich ekspozycji na tę inicjatywę, a także zaufania, współpracy i postrzegania policji NSW.

Badanie wykazało, że inicjatywie udało się nawiązać bezpośredni kontakt ze społecznością, trwale relacje i silną świadomość społeczną. Respondenci zalecili zwiększenie kontaktu, poprawę widoczności i wzmocnienie partnerstw.

Więcej informacji: Dunn, K. M., Atie, R., Kennedy, M., Ali, J. A., O'Reilly, J., & Rogerson, L. (2016). Czy można wykorzystać community policing do walki z terroryzmem? Dowody z NSW, Australia. *Police Practice and Research*, 17(3), 196–211.

Podejście oparte na dłuższej perspektywie czasowej

Podejście to jest zwykle wykorzystywane do **ewaluacji efektów inicjatywy w czasie**. W najbardziej powszechnym typie badania w dłuższej perspektywie czasowej ewaluator zbiera dane od uczestników w dwóch lub wielu punktach czasowych przed i po rozpoczęciu inicjatywy. Przyjęcie takiego podejścia może być potężnym narzędziem do ewaluacji krótko- i długoterminowych skutków inicjatywy, a także jej prawidłowego funkcjonowania. Ponieważ wymaga danych zebranych w różnych punktach w czasie, jego ukończenie wymaga dłuższych ram czasowych. Na podstawie takich badań opartych na dłuższej perspektywie czasowej nie można jednak wyciągać wniosków przyczynowych na temat skuteczności inicjatywy. Kluczowe ograniczenie dotyczy braku wymiaru kontrfaktycznego (niemożność dowiedzenia się, co by się stało, gdyby dana osoba nie uczestniczyła w inicjatywie).

WSKAZÓWKA :

Idealnie byłoby, gdyby ewaluacja z wykorzystaniem podejścia opartego na dłuższej perspektywie czasowej była planowana wraz z samą inicjatywą. Gwarantuje to, że wymagane dane zostaną zebrane we właściwym czasie, a monitorowanie inicjatywy będą wspierać ewaluację.

8 PRZYKŁAD PODEJŚCIA OPARTEGO NA DŁUŻSZEJ PERSPEKTYWIE CZASOWEJ

Badacze akademicki Feddes, Mann i Doosje wykorzystali projekt podłużny do ewaluacji holenderskiego programu treningu odporności. W szkoleniu wzięło udział 46 młodych muzułmanów ze środowisk migracyjnych. Na potrzeby ewaluacji dane zostały zebrane od uczestników programu za pomocą kwestionariusza w czterech punktach czasowych: 1) przed rozpoczęciem szkolenia, 2) po ukończeniu pierwszego modułu, 3) bezpośrednio po zakończeniu szkolenia i 4) trzy miesiące po zakończeniu szkolenia.

Wyniki ewaluacji pokazują, że szkolenie miało pozytywny wpływ na uczestników, zwiększając ich poczucie własnej wartości, empatię i zdolność przewidywania zachowań i reakcji innych ludzi. Ponadto uczestnicy zgłaszali niższe zamiary przemocy i postawy wobec przemocy opartej na ideologii. Wyniki pokazały jednak, że uczestnicy wykazywali wyższy poziom narcyzmu. Ogólnie rzecz biorąc, wyniki pokazały, że wzmocnienie pozycji uczestników, a zwłaszcza zwiększenie ich empatii, stanowi udany trening odporności.

Więcej informacji: Feddes, A. R., Mann, L., & Doosje, B. (2015). Zwiększanie poczucia własnej wartości i empatii w celu zapobiegania gwałtownej radykalizacji: podłużna ewaluacja ilościowa treningu odporności skoncentrowanego na nastolatkach o podwójnej tożsamości. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(7), 400–411.

Podejście (quasi-)eksperymentalne

Ewaluacja wykorzystująca podejście (quasi-)eksperymentalne **porównuje grupę osób (lub szkół, zakładów karnych, miast itp.), w których wdrożono inicjatywę, z grupą kontrolną, w której ta inicjatywa nie została wdrożona**. Wykorzystanie grupy kontrolnej umożliwia przeanalizowanie, czy zaobserwowana zmiana u uczestników jest rzeczywiście spowodowana inicjatywą, a nie innymi czynnikami.

Grupę kontrolną można utworzyć na różne sposoby. W badaniu eksperymentalnym (zwanym również **randomizowanym badaniem kontrolowanym** lub RCT) uczestnicy są losowo przydzielani do grupy leczonej i kontrolnej. W dziedzinie PVE/CVE taki losowy przydział jest trudny zarówno ze względów praktycznych, jak i etycznych. Z punktu widzenia wnioskowania przyczynowego, randomizowane eksperymenty dostarczają najsilniejszych dowodów na skuteczność inicjatywy.

9 PRZYKŁAD RANDOMIZOWANEGO BADANIA KONTROLOWANEGO

Randomizowane badanie kontrolowane zostało wykorzystane w ewaluacji duńskiego projektu rządowego mającego na celu przeciwdziałanie ekstremistycznym narracjom wśród młodzieży. Ewaluacja została przeprowadzona przez badaczy akademickich Parkera i Lindekilde. Stworzyli oni eksperyment ankietowy, w którym wykorzystano grupy kontrolne i terapeutyczne. Grupa kontrolna nie miała styczności z projektem, a grupa terapeutyczna miała z nim styczność. Uczestnicy z grupy kontrolnej odpowiedzieli na ankietę przed wzięciem udziału w warsztatach z byłymi ekstremistami, podczas gdy uczestnicy z grupy terapeutycznej odpowiedzieli na pytania zaraz po wzięciu udziału w tych samych warsztatach. Aby ewaluować skuteczność inicjatywy pod względem zmniejszenia poparcia dla przemocy politycznej, ewaluatorzy zadawali pośrednie pytania dotyczące przemocy politycznej.

Więcej informacji: Parker, D., & Lindekilde, L. (2020). Zapobieganie ekstremizmowi z ekstremistami: Miecz obosieczny? Analiza wpływu wykorzystywania byłych ekstremistów w duńskich szkołach. *Education Sciences*, 10(4).

Inną alternatywą jest **podejście quasi-eksperymentalne**, w którym grupa kontrolna jest tworzona w inny sposób niż losowa alokacja. Na przykład ewaluator może utworzyć grupę kontrolną, porównując populację w określonym środowisku (np. szkoła, miasto, więzienie), w którym zastosowano inicjatywę, z populacją w porównywalnym środowisku, w którym inicjatywa nie została zastosowana (np. pobliska szkoła, miasto lub więzienie o podobnych cechach).

10 PRZYKŁAD PODEJŚCIA QUASI-EKSPERYMENTALNEGO

Ewaluacja programu Aggredi została przeprowadzona, aby dowiedzieć się, czy inicjatywa zdołała zmniejszyć recydywę swoich klientów. Głównym celem zastosowania quasi-eksperymentalnego projektu było ustalenie, czy inicjatywa zdołała zmniejszyć recydywę poprzez oszacowanie, co stałoby się z osobami, które uczestniczyły w leczeniu, gdyby nie należały do programu Aggredi.

W tym celu przeprowadzono badanie ilościowe, w którym porównano recydywę między trzema grupami terapeutycznymi i grupą kontrolną. Grupy terapeutyczne obejmowały: 1) klienci, którzy ukończyli program Aggredi, 2) klienci, którzy uczestniczyli w programie, ale zrezygnowali oraz 3) przestępcy, którym zaproponowano udział w programie. Dla wszystkich trzech grup istniała grupa porównawcza podobnych przestępców, którzy nie mieli kontaktu z Aggredi.

Podstawowym założeniem było utworzenie grupy porównawczej w celu zmierzenia recydywy w grupie terapeutycznej w stosunku do recydywy w grupie porównawczej, która składała się z osób podobnych do uczestników Aggredi pod względem wieku, płci i przeszłości kryminalnej. Grupa porównawcza została utworzona na podstawie danych z Rejestru Przestępstw i Sankcji Instytutu Badań nad Polityką Prawną.

Więcej informacji: [Raport z ewaluacji programu Aggredi](#) (w języku fińskim).

7.2 METODY GROMADZENIA DANYCH

Założenia (plany) ewaluacyjne zazwyczaj nie zalecają konkretnych metod gromadzenia danych i mogą być łączone z szeregiem metod. W tej sekcji omówiono kilka kluczowych metod gromadzenia danych, które można wykorzystać w ewaluacji.

Systematyczne przeglądy istniejącej dokumentacji

Dobrym punktem wyjścia do gromadzenia danych jest sprawdzenie, **jakiego rodzaju dane są już dostępne na temat inicjatywy**. Odpowiednie istniejące dane obejmują plany wdrożenia inicjatywy, raporty z postępów oraz wszelkie dokumenty wyjaśniające jej cele i teorię zmian. Mogą one również obejmować dane z monitorowania inicjatywy, takie jak rejestry działań i uczestników.

Istniejące dokumenty są pomocne w zrozumieniu celów i planów inicjatywy. Dane z monitoringu mogą być doskonałym źródłem do badań przekrojowych, w których ważne jest posiadanie danych z różnych punktów w czasie, aby obserwować zmiany diachronicznie. W idealnej sytuacji sposoby monitorowania inicjatywy są zaprojektowane od samego początku w celu uzyskania niezbędnych danych do ewaluacji.

Wywiady

Wywiady są powszechnie stosowaną metodą gromadzenia danych w ewaluacji inicjatyw PVE/CVE/Derad. Są one szczególnie pomocne w uzyskaniu **dogłębnych informacji i wglądu we wdrażanie** inicjatywy. Są one często wykorzystywane również do **ewaluacji konkretnych efektów** inicjatywy (takich jak wpływ na poglądy i postawy uczestników).

Wywiady mogą być przeprowadzane na różne sposoby. Mogą być ustrukturyzowane, co oznacza, że wszyscy respondenci odpowiadają na te same pytania. Inną alternatywą jest wywiad częściowo ustrukturyzowany, w którym respondenci są pytani o te same tematy, ale kolejność pytań może się zmieniać, a ankieter może zadawać pytania uzupełniające. Wreszcie, wywiady mogą być nieustrukturyzowane i mieć formę swobodnej rozmowy.

Każdy rodzaj wywiadu ma swoje zalety i wady. Wywiady ustrukturyzowane są najlepsze, gdy ważne jest generowanie łatwo porównywalnych odpowiedzi. Jeśli ważne jest dogłębne zrozumienie percepcji rozmówcy, zwykle lepiej jest skorzystać z wywiadów częściowo ustrukturyzowanych lub nieustrukturyzowanych, ponieważ dają one rozmówcy więcej miejsca na wyjaśnienie swoich poglądów na własnych warunkach.

Grupy fokusowe

Grupy fokusowe to dyskusje z grupą (zazwyczaj od pięciu do dziesięciu) osób na wybrany temat. Mogą one służyć jako **alternatywa dla wywiadów lub je uzupełniać**. Uczestnicy grupy fokusowej mogą reprezentować określoną grupę osób (np. uczestników inicjatywy) lub składać się z różnorodnego zestawu interesariuszy (np. praktyków, którzy wdrażają inicjatywę na różnych poziomach).

Grupy fokusowe mogą być efektywną kosztowo i czasowo alternatywą dla indywidualnych wywiadów pogłębionych. Są one również dobrym sposobem na wydobycie podobieństw i różnic w doświadczeniach związanych z wdrażaniem i efektami inicjatywy.

Ankiety

Ankieta to kolejna alternatywa dla zbierania informacji od wielu respondentów. W ankiecie wiele osób jest proszonych o wypełnienie standardowego kwestionariusza. Ankiety oferują **efektywny pod względem zasobów sposób gromadzenia danych od dużej grupy osób w krótkim czasie**, w celu ewaluacji, na przykład, wpływu inicjatywy na uczestników. Kwestionariusz ankiety może być wypełniany niezależnie lub jako ćwiczenie prowadzone osobiście lub online.

Chociaż ankiety są skutecznym sposobem gromadzenia danych, mają również istotne **ograniczenia**. Bardzo częstym wyzwaniem jest niski wskaźnik odpowiedzi (tylko ograniczona liczba respondentów wypełnia kwestionariusz). Ponadto przydatność ankiety w dużej mierze zależy od tego, jak dobrze skonstruowane są pytania. Ważne jest, aby pytania były jednoznaczne i łatwe do zrozumienia dla respondentów. Zdecydowanie zaleca się zainwestowanie znacznych środków w opracowanie kwestionariusza i przetestowanie go przed użyciem.

Wreszcie, to, co zyskuje się na wydajności i liczbie respondentów, traci się na szczegółowości i głębi. Dane zebrane za pomocą kwestionariusza są często dość ograniczone i powierzchowne, więc jeśli ważne jest zebranie dogłębnej wiedzy, wywiady lub grupy fokusowe są zazwyczaj lepszą alternatywą.

Obserwacje uczestnicząca i nieuczestnicząca

Obserwacja uczestnicząca odnosi się do procesu gromadzenia danych, w którym ewaluator bezpośrednio angażuje się w inicjatywę i bierze udział w jej codziennych działaniach. Obserwacja nieuczestnicząca obejmuje obserwację działań inicjatywy bez aktywnego udziału w nich.

Obserwacje uczestnicząca i nieuczestnicząca **umożliwiają ewaluatorowi doświadczenie wdrażania inicjatywy z pierwszej ręki**. Pozwalają one na szczegółowe zrozumienie codziennych działań inicjatywy, w tym jej wyzwań i (niezamierzonych) konsekwencji. Mogą one być szczególnie przydatne w połączeniu z innymi metodami gromadzenia danych i mogą stanowić podstawę do świadomego przygotowania pogłębionych wywiadów lub kwestionariuszy ankiet.

II PRZYKŁAD: METODY GROMADZENIA DANYCH STOSOWANE W EWALUACJI PROGRAMU STRENGTHENING RESILIENCE TO VIOLENT EXTREMISM (STRIVE) II, 2017–2020

Inicjatywa STRIVE II, wdrażana przez Royal United Services Institute (RUSI), ma na celu ograniczenie rekrutacji i wsparcia dla brutalnych grup ekstremistycznych oraz ogólnej radykalizacji w hotspotach w Kenii. Inicjatywa koncentruje się na zwalczaniu czynników strukturalnych, dynamiki grupowej i czynników indywidualnych, które tworzą warunki i przyczyniają się do radykalizacji i rekrutacji.

Ewaluacja została zlecona przez RUSI i przeprowadzona przez zewnętrznych ewaluatorów, którzy byli badaczami akademickimi. Ewaluacja łączyła ewaluację wyników wpływu inicjatywy do tego czasu oraz ewaluację formatywną w celu oceny jej przyszłych działań.

W ewaluacji wykorzystano kilka metod gromadzenia danych:

Istniejące dokumenty – 40 dokumentów podstawowych, takich jak sprawozdania z zarządzania, dokumenty dotyczące polityki, opublikowane badania i wytyczne programowe, dane z monitorowania i ewaluacji, wytyczne dotyczące ewaluacji i monitorowania, a także dokumenty określające teorię zmiany inicjatywy (w jaki sposób miała ona przynieść zamierzone wyniki).

Wywiady i grupy fokusowe – ponad 50 częściowo ustrukturyzowanych wywiadów i pięć grup fokusowych z pracownikami inicjatywy, uczestnikami oraz przedstawicielami jej fundatorów i partnerów.

Obserwacja nieuczestnicząca – obserwacja różnych działań inicjatywy, w tym sesji szkoleniowych, spotkań wewnętrznych i wydarzeń publicznych.

Więcej informacji: Fisher, T., Range, D., & Cuddihy, J. (2020). Ewaluacja programu "Violent Extremism Strengthening Resilience" (STRIVE II) w Kenii: Raport końcowy.

Literatura (akademicka)

Innym ważnym źródłem danych dla ewaluacji jest istniejąca literatura (akademicka), która jest prawie zawsze przydatna do identyfikacji ewaluacji podobnych inicjatyw oraz do identyfikacji odpowiednich metod analitycznych i wskaźników. Jest to niezbędne, gdy celem jest ewaluacja, w jakim stopniu teoria zmiany inicjatywy i metody pracy są zgodne z istniejącą wiedzą naukową. Jest to powszechny cel ewaluacji formatywnych.

12 PRZYKŁAD WYKORZYSTANIA LITERATURY AKADEMICKIEJ

Flamandzki plan działania na rzecz zapobiegania gwałtownej radykalizacji i polaryzacji został zewaluowany przez Flamandzki Instytut Pokoju. W ramach ewaluacji dokonano ogólnej analizy planu działania, ze szczególnym uwzględnieniem kilku projektów finansowanych w ramach planu działania. Flamandzki Instytut Pokoju przeprowadził dogłębną analizę konkretnych obszarów działania w ramach planu działania. Aby ocenić, czy cele i wybory polityczne w planie działania zostały odpowiednio sformułowane, dokonano przeglądu literatury akademickiej na temat środków zapobiegania (gwałtownej) radykalizacji postaw i zestawiono je z planem działania.

Więcej informacji: Hardyns, W., Pauwels, L. i Thys, J. (2020) Een transversale programmascan van het Vlaamse actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering. W Cops, D., Pauwels, L. i Van Alstein, M. (red.) Gewelddadige radicalisering & polarisering: Beleid & preventie in Vlaanderen: Evaluatie en uitdagingen.

Metody mieszane (łączące kilka rodzajów danych)

Opisane powyżej metody gromadzenia danych mogą być stosowane samodzielnie, ale można je również łączyć. Nazywa się to podejściem mieszanym. Stosowanie metod mieszanych staje się coraz bardziej popularne w ewaluacji inicjatyw PVE/CVE/Derad.

Podejście oparte na metodach mieszanych, jeśli jest starannie zaplanowane, ma kilka zalet. W szczególności może zrównoważyć ograniczenia poszczególnych metod gromadzenia danych i dostarczyć znacznie bogatszych danych na temat inicjatywy. Stosowanie metod mieszanych nie jest automatycznie lepsze niż stosowanie tylko jednej metody gromadzenia danych. Ważne jest, aby dokładnie przemyśleć, jaka będzie wartość dodana każdej metody gromadzenia danych.

13 PRZYKŁAD 1 METODY MIESZANEJ

Johns i in. wykorzystali mieszaną metodologię do ewaluacji wpływu programu mentorskiego opartego na sporcie w Melbourne, który dotyczył kwestii tożsamości, przynależności i izolacji kulturowej młodych muzulmańskich mężczyzn. W swojej ewaluacji badacze przeprowadzili obserwację uczestników podczas drugiej połowy programu. Po zakończeniu programu zebrano dane od uczestników i interesariuszy za pomocą metod jakościowych (częściowo ustrukturyzowane wywiady i grupy fokusowe) oraz metod ilościowych (ankiety wyjściowe), które następnie wykorzystano do porównania z danymi jakościowymi.

Więcej informacji: Johns, A., Grossman, M., & McDonald, K. (2014). "Więcej niż gra": Wpływ programów mentoringu młodzieży opartych na sporcie na rozwój odporności na brutalny ekstremizm. *Social Inclusion* 2(2), 57-70.

14 PRZYKŁAD 2 METODY MIESZANEJ

Naukowcy przeprowadzili ewaluację strategii Prevent mającej na celu zapobieganie radykalizacji młodych ludzi w Wielkiej Brytanii. Badacze zastosowali podejście mieszane łączące następujące metody:

- systematyczny przegląd literatury badawczej,
- wywiady z praktykami we wszystkich 48 lokalizacjach projektu na wczesnych etapach jego realizacji,
- zebranie 194 arkuszy dziennika w celu mapowania interwencji i działań w ramach projektu na poziomie krajowym,
- analizę kwartalnych zwrotów z projektów, oraz
- pogłębione studia przypadków przeprowadzone w 12 lokalizacjach projektu.

Więcej informacji: Hirschfield, A., Christmann, K., Wilcox, A., Rogerson, M., & Sharratt, K. (2012). *Process Evaluation of Preventing Violent Extremism: Programmes for Young People*. Youth Justice Board.

7.3 METODY ANALIZY DANYCH

Po zebraniu danych należy je przeanalizować w celu wyciągnięcia wniosków. Metody analizy danych obejmują techniki sortowania, interpretacji i przetwarzania zebranych danych. Ponownie istnieje szeroki wachlarz dostępnych opcji. To, które opcje są najbardziej odpowiednie, zależy od tego, jakie rodzaje danych zostały zebrane, na jakie pytania należy odpowiedzieć i jakiego rodzaju fachową wiedzę posiada ewaluator. Poniżej przedstawiono niektóre z najczęściej stosowanych metod analizy danych.

Jakościowa analiza treści

Metoda ta jest szeroko stosowana do analizy dokumentów, a także transkrypcji z wywiadów i grup fokusowych. Może być również wykorzystywana do analizy notatek z obserwacji uczestniczących/nieuczestniczących.

Metoda ta zasadniczo obejmuje strukturyzację i organizację tekstu poprzez identyfikację tych części, które są istotne dla ewaluacji i kodowanie ich za pomocą określonych tematów lub słów kluczowych. W ten sposób możliwe staje się filtrowanie wszystkich części danych, które dotyczą określonego tematu. Gdy dane są ustrukturyzowane i zorganizowane poprzez kodowanie, łatwiej jest je przeanalizować i określić, jakie wnioski można z nich wyciągnąć.

Kody używane do organizacji danych są opracowywane przez ewaluatora. Istnieją dwie ogólne strategie, jak to zrobić. Kodowanie dedukcyjne to strategia odgórna, w której kody są opracowywane w oparciu o cele ewaluacji i kluczowe pytania. Kodowanie indukcyjne to strategia oddolna, w której kody są opracowywane na podstawie uważnego czytania danych i identyfikowania w nich tematów i wątków. Zazwyczaj obie te strategie są stosowane razem.

Kodowanie staje się szczególnie pomocne w przypadku dużej ilości danych tekstowych. Istnieją różne rodzaje oprogramowania, które można wykorzystać do kodowania (na przykład NVivo i Atlas.ti).

Analiza ilościowa

Dane ilościowe (liczbowe), które mogą być gromadzone i tworzone za pomocą ankiety lub przeglądu danych inicjatywy, mogą być analizowane za pomocą kilku metod statystycznych. Metody te obejmują podstawowe statystyki opisowe mające na celu opisanie zestawu danych, na przykład poprzez obliczenie jego zakresu i wartości średniej (średniej, trybu lub mediany). Statystyki opisowe można wykonywać za pomocą programów komputerowych, takich jak Excel lub SPSS. Może służyć jako pierwszy krok w kierunku bardziej złożonej analizy zestawu danych, która może obejmować utworzenie modelu regresji liniowej. Model regresji liniowej analizuje statystyczne znaczenie korelacji i związku między dwiema zmiennymi, co można zilustrować na wykresie. Model ten może być potężnym narzędziem do ewaluacji wpływu inicjatywy, pod warunkiem, że opiera się na starannie zebranych zestawie danych.

Dowiedz się więcej

- Hofman, J. i Sutherland, A. (2017). Różne projekty i metody ewaluacji: Ewaluacja interwencji, które zapobiegają lub przeciwdziałają brutalnemu ekstremizmowi. RAND Europe.
- Impact Europe. [Baza danych metod gromadzenia danych i projektów ewaluacyjnych](#).
- Strauss, A. (1987). Analiza jakościowa dla badaczy społecznych. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saldana, J. (2013). Podręcznik kodowania dla badaczy jakościowych. London. Sage Publications.
- Peersman, G. (2014) Overview: Metody gromadzenia i analizy danych w ewaluacji wpływu, Methodological Briefs: Impact Evaluation 10. Florencja: UNICEF Office of Research.
- Trochum, W. (2006). Baza wiedzy o metodach badawczych. [Statystyki opisowe](#).
- Woodley, A. (2004). [Pozyskiwanie i analiza danych ilościowych](#). Zasoby szkoleniowe PREST. Commonwealth of Learning.

8. PODEJŚCIE DO EWALUACJI OPARTE NA PRAWACH CZŁOWIEKA

Ważną częścią każdej ewaluacji jest upewnienie się, że jest ona zgodna z normami etycznymi i prawnymi. Jest to jeszcze ważniejsze w przypadku inicjatyw PVE/CVE/Derad, które dotyczą delikatnych tematów i często są skierowane do wrażliwych i stygmatyzowanych osób i społeczności. Ewaluacja może być również jednym ze sposobów oceny, w jakim stopniu sama inicjatywa jest zgodna z normami etycznymi i prawnymi.

Dobrymi ramami dla myślenia o etyce w inicjatywach i ewaluacjach PVE/CVE/Derad jest podejście oparte na prawach człowieka. Niniejszy rozdział pokrótce przedstawia podstawy tego podejścia i jego znaczenie w praktyce. Szczegółowe instrukcje dotyczące tego, jak odpowiednio uwzględnić aspekty etyczne, płciowe, prawne i społeczne w ewaluacji, znajdują się w drugiej części przewodnika INDEED.

Podejście oparte na prawach człowieka

Podejście oparte na prawach człowieka (HRBA) to ramy koncepcyjne, które można zastosować do każdej polityki lub praktyki, aby zapewnić, że jest ona normatywnie oparta na wewnętrznych standardach praw człowieka i operacyjnie ukierunkowana na ochronę praw człowieka.

HRBA opiera się na pięciu kluczowych zasadach dotyczących praw człowieka:

Uczestnictwo	Każdy ma prawo do aktywnego uczestnictwa w procesach decyzyjnych, które mają wpływ na korzystanie z jego praw.
Odpowiedzialność	Praktycy i osoby zarządzające inicjatywami i ewaluacjami inicjatyw w obszarze PVE/CVE/Derad są pociągani do odpowiedzialności za niedopełnienie swoich obowiązków wobec grup docelowych. W przypadku naruszenia praw człowieka powinny istnieć skuteczne środki zaradcze.
Niedyskryminacja i równość	Wszystkie osoby są uprawnione do korzystania ze swoich praw bez jakiegokolwiek dyskryminacji. Należy zakazać, zapobiegać i eliminować wszelkie rodzaje dyskryminacji.
Wzmocnienie	Każdy ma prawo domagać się swoich praw i korzystać z nich. Jednostki i społeczności muszą rozumieć swoje prawa i uczestniczyć w opracowywaniu polityk, które mają wpływ na ich życie.
Legalność	Inicjatywy i ich ewaluacje powinny być zgodne z prawami określonymi w przepisach krajowych i międzynarodowych.

Na podstawie European Network of National Human Rights Institutions, [Human Rights-Based Approach](#).

Co oznacza wdrożenie tych wartości i zasad w inicjatywach i ewaluacjach inicjatyw wdrażanych w obszarze PVE/CVE/Derad? W projekcie INDEED zorganizowaliśmy kluczowe kwestie w czterech wymiarach: aspekty płci, aspekty etyczne, aspekty prawne i aspekty społeczne (GELSA).

Aspekty związane z płcią

Zaleca się, aby ewaluacje PVE/CVE/Derad przyjmowały podejście uwzględniające płeć. Jest to szczególnie ważne w przypadku, gdy ewaluowana inicjatywa nie uwzględnia tego aspektu w swoim projekcie. Procesy radykalizacji nie są neutralne pod względem płci, podobnie jak inicjatywy PVE/CVE/Derad, nawet jeśli nie angażują się wyraźnie w tę kwestię. Wynika to z faktu, że płeć ma nieunikniony wpływ na indywidualne doświadczenia i warunki. Wiadomo również, że w procesach radykalizacji mogą występować różnice związane z płcią.

Podejście do ewaluacji uwzględniające płeć bierze pod uwagę potencjalne różnice ze względu na nią i ma na celu ich uchwycenie. Może to oznaczać, na przykład, upewnienie się, że istnieje równowaga płci wśród osób, z którymi przeprowadzane są wywiady i które są włączane do grup fokusowych oraz że zebrane dane są analizowane również z perspektywy płci, biorąc pod uwagę i oceniając konsekwencje dla osób wszystkich płci.

Aspekty etyczne

Inicjatywy PVE/CVE/Derad i ich ewaluacje często angażują osoby i grupy, które są stygmatyzowane i mają kontrowersyjne poglądy polityczne lub religijne. Ważne jest, aby upewnić się, że inicjatywy w tej dziedzinie są niedyskryminujące w swoich praktykach lub założeniach. Istnieją negatywne przykłady inicjatyw PVE/CVE/Derad w UE, w których jednostki i społeczności czuły się celem ze względu na swoją tożsamość religijną, etniczną lub społeczną, a inicjatywa stanowiła rozszerzenie uprzedzeń i stereotypów społecznych.

Ewaluacja stanowi dobrą okazję do dokładnej oceny podstawowych i jawnych założeń inicjatywy PVE/CVE/Derad dotyczących jej grup docelowych, a także tego, w jaki sposób założenia te przejawiają się w celach, wytycznych i praktykach inicjatywy.

Ewaluacja dotyczy również tego, w jaki sposób inicjatywa uwzględniła różne wolności związane z prawem do niedyskryminacji, takie jak wolność myśli, wypowiedzi, zgromadzeń i zrzeszania się. Ewaluacja może ocenić, w jaki sposób te prawa i wolności zostały zrównoważone z potrzebami pracy PVE/CVE/Derad w celu przeciwdziałania radykalizacji postaw i ekstremizmowi oraz w jakim stopniu inicjatywa zdołała uniknąć wzmocnienia mechanizmów wykluczenia, które narażają ludzi na ryzyko radykalizacji.

Dobre wytyczne dotyczące etycznego prowadzenia ewaluacji opierają się również na wspólnych zasadach odpowiedzialnego prowadzenia badań. Wytyczne dotyczące etyki badań obejmują dobre wskazówki dotyczące tego, jak angażować uczestników wywiadów i grup fokusowych oraz jak napisać raport ewaluacyjny, który uwzględnia ich prawa i integralność.

Aspekty prawne

Oprócz omówionych już przepisów dotyczących praw podstawowych, należy wziąć pod uwagę ustawodawstwo krajowe. Specyficzne regulacje branżowe mogą mieć również wpływ, na przykład, na możliwości gromadzenia i udostępniania danych. W związku z tym ważne jest, aby zarówno inicjatywa, jak i jej ewaluacja miały odpowiednią podstawę prawną.

Jedną z kluczowych kwestii jest to, że prawie wszystkie inicjatywy i ewaluacje napotykają obawy dotyczące danych osobowych. [Ogólne rozporządzenie o ochronie danych](#) (RODO) określa wymogi dotyczące sposobu przetwarzania danych osobowych (tj. gromadzenia, przechowywania, analizowania lub udostępniania). Przetwarzanie danych osobowych zawsze wymaga konkretnej podstawy prawnej, jeśli nie jest dozwolone za wyraźną i świadomą zgodą danej osoby.

Oprócz przestrzegania przepisów RODO i innych przepisów, ewaluacje PVE/CVE/Derad mogą również oceniać inicjatywę pod kątem tego, czy jej praktyki są z nimi zgodne. Ważne jest, aby przepisy te były ściśle przestrzegane, ponieważ naruszenie danych, nadużycia i naruszenia mogą narazić osoby fizyczne na ryzyko i zniszczyć zaufanie do praktyków PVE/CVE/Derad i ich pracy. Takie naruszenia mogą również wzmocnić obawy przed inwigilacją, profilowaniem i uprzedzeniami.

Aspekty społeczne

Ewaluacja może również stanowić okazję do spojrzenia poza samą inicjatywę i oceny, w jakim stopniu odnosi się ona i uwzględnia szerszy kontekst społeczny, w którym działa, oraz jakie rodzaje skutków ma w odniesieniu do tego kontekstu. Ten rodzaj wrażliwości na kontekst społeczny jest często kluczem do sukcesu interwencji PVE/CVE/Derad i uniknięcia niezamierzonych szkodliwych skutków.

Ewaluacja może koncentrować się na tym, w jaki sposób (i czy) inicjatywa przeciwdziałała ryzyku niezamierzonych konsekwencji jej pracy dla społeczności i społeczeństwa, takich jak stygmatyzacja, integracja/wykluczenie, dominujące uprzedzenia i stereotypy oraz poczucie bezpieczeństwa w niektórych środowiskach i ogólnie w społeczeństwie.

Dowiedz się więcej

- Europejska Sieć Krajowych Instytucji Praw Człowieka, [Podejście oparte na prawach człowieka](#).
- [Karta praw podstawowych Unii Europejskiej](#).
- RAN. [Gender-Specific Approaches in PVE: Preventive Work for Girls in and around Schools](#). Dokument podsumowujący spotkanie grupy roboczej RAN.
- Lloyd, M. [Wytyczne etyczne dotyczące pracy nad P/CVE w opiece nad zdrowiem psychicznym](#). Publikacja RAN.
- United Nations Evaluation Group. [Wytyczne etyczne dotyczące ewaluacji](#).

9. OSIEM WSKAZÓWEK DLA SKUTECZNEJ EWALUACJI OPARTEJ NA DOWODACH

Poprzednie badania i ewaluacje wykazały, że pewne wyzwania często pojawiały się w ewaluacjach PVE/CVE/Derad. Poniżej zebraliśmy listę wskazówek, jak ich uniknąć lub je złagodzić:

1

1. Włączenie ewaluacji do planu inicjatywy

Wielu wyzwań związanych z ewaluacją można uniknąć, jeśli jest ona planowana wraz z samą inicjatywą. Oznacza to, że plan inicjatywy określa również, w jaki sposób będzie ona ewaluowana. Pierwsza ewaluacja może odbyć się już na tym etapie planowania. Wiele decyzji podjętych we wczesnych dniach życia inicjatywy określa, jakiego rodzaju sposoby ewaluacji, metody i dane mogą być wykorzystane w późniejszych ewaluacji

2

2. Zapewnienie finansowania i środków na ewaluację

Jednym z powszechnych wyzwań związanych z ewaluacją jest brak środków na jej finansowanie. Wydaje się to być szczególnie powszechne w przypadku programów długoterminowych i działań krótkoterminowych, które opierają się na ograniczonym finansowaniu projektów. W takich przypadkach fundator może wymagać, aby inicjatywa została ewaluowana, ale nie ma dodatkowych zasobów przeznaczonych na ten cel.

Ewaluacja, nawet w swoich prostszych formach, wymaga dość znacznych zasobów. Należy jasno zaplanować, skąd te zasoby będą pochodzić. Zaleca się, aby finansowanie inicjatyw PVE/CVE/Derad miało dedykowany budżet na ewaluację, oprócz środków na wdrożenie samej inicjatywy.

3

3. Jasne zdefiniowanie planu i celów inicjatywy

Punktem wyjścia dla praktycznie każdego rodzaju ewaluacji jest jasne zrozumienie jej celów, planu wdrożenia i podstawowego założenia dotyczącego tego, w jaki sposób planowane działania mają przynieść zamierzone rezultaty (teoria zmiany). W idealnej sytuacji cele i teoria zmiany są starannie opracowywane na etapie planowania inicjatywy. Jeśli cele nie zostały odpowiednio zdefiniowane, trudno jest przeprowadzić wysokiej jakości ewaluację.

4. Opracowanie praktyk monitorowania danych inicjatywy z myślą o ewaluacji

Rodzaj ewaluacji, którą można przeprowadzić, zależy w dużej mierze od rodzaju dostępnych danych. Istnieje wiele rodzajów danych, które można zebrać podczas ewaluacji, ale niektóre projekty ewaluacyjne wymagają danych, które można zebrać tylko w określonym momencie. Na przykład, aby rzetelnie ocenić wpływ inicjatywy na uczestników, powinny istnieć pewne informacje na temat ich sytuacji w momencie jej rozpoczęcia. Ewaluacja prawie zawsze wymaga dobrej dokumentacji działań podejmowanych w ramach inicjatywy.

Gdy inicjatywa oparta jest na systematycznym podejściu do monitorowania i prowadzenia dokumentacji, które są oparte na potrzebach przyszłych ewaluacji, niezbędne dane będą dostępne w razie potrzeby. Niewystarczające praktyki monitorowania nie uniemożliwiają ewaluacji, ale znacznie ograniczają dostępne opcje i mogą mieć negatywny wpływ na wiarygodność jej wyników.

5. Koncentracja na nauce

Ewaluacja jest najbardziej przydatna, gdy jest zaplanowana i przeprowadzona w celach edukacyjnych. Oznacza to, że ewaluacja ma na celu wspieranie dalszego rozwoju inicjatywy i zawiera jasny plan wykorzystania jej wyników. Zaleca się, aby ewaluacja nie była powiązana z decyzjami o finansowaniu, ale była przeprowadzana w połowie okresu finansowania. Zapewnia to najbardziej konstruktywne środowisko do przeprowadzenia ewaluacji bez presji na wykazanie sukcesu, zapewniając prawdziwą okazję do wykorzystania wyników w celu ulepszenia inicjatywy.

6. Zaangażowanie kluczowych interesariuszy w planowanie ewaluacji

Ewaluacje często są procesem odgórnym, w którym cel i projekt są ustalane przez fundatora. Doświadczenie pokazuje, że nie jest to zbyt produktywna strategia. Zamiast tego zazwyczaj lepiej jest przyjąć bardziej partycypacyjne podejście i zaangażować kluczowych interesariuszy, zwłaszcza tych wdrażających inicjatywę, w proces ewaluacji od samego początku.

Włączenie interesariuszy pozwala na stworzenie poczucia odpowiedzialności i zaufania niezbędnego do osiągnięcia wiarygodnych wyników. Kiedy interesariusze są aktywnie włączani w proces planowania, pokazuje to, że ich poglądy, wiedza i doświadczenie są cenione. Kiedy ewaluacja odpowiada na potrzeby osób zaangażowanych we wdrażanie inicjatywy, nie jest już postrzegana jako dodatkowe zadanie, które jest wymagane przez kogoś innego; zamiast tego jest postrzegana jako coś korzystnego dla rozwoju ich własnej pracy. Zapewnia to dalszą motywację do współpracy przy tworzeniu danych potrzebnych do ewaluacji i szczerości co do możliwych słabości i niepowodzeń.

7. Upewnij się, że ewaluator dobrze rozumie dziedzinę PVE/CVE/Derad

Kiedy ewaluacja jest przeprowadzana przez zewnętrznego ewaluatora, dobrze jest upewnić się, że ewaluator jest zaznajomiony z obszarem PVE/CVE/Derad i jego specyficznymi cechami. Podczas gdy wiele typowych rodzajów i metod ewaluacji może być zastosowanych do ewaluacji inicjatyw PVE/CVE/Derad, raczej trudno jest nadać sens jakimkolwiek danym lub obserwacjom bez dobrego ogólnego zrozumienia tego obszaru.

8. Wczesne myślenie o etyce i sposobach zapewnienia dostępności danych

Jednym z powszechnych wyzwań w ewaluacji inicjatyw PVE/CVE/Derad jest to, że kwestie etyczne i bezpieczeństwa mogą ograniczać dostęp do danych. Władze rządowe i osoby wdrażające inicjatywę mogą wahać się przed udostępnianiem informacji, zwłaszcza jeśli zawierają one szczegóły dotyczące poglądów politycznych lub spraw osobistych danej osoby. Aspekty bezpieczeństwa mogą ograniczać dostęp do miejsc, w których można przeprowadzić wywiady lub obserwacje. Zaleca się, aby wcześniej dowiedzieć się, jakie są ograniczenia etyczne, bezpieczeństwa i prawne dotyczące udostępniania danych oraz zastanowić się nad sposobami osiągnięcia najlepszych możliwych wyników w ramach tych ograniczeń.

Inny zestaw wyzwań wynika z delikatnego i stygmatyzującego charakteru brutalnego ekstremizmu. Grupy docelowe i osoby indywidualne mogą być trudne do osiągnięcia i zbudowania zaufania ze względu na niestabilną sytuację i relacje z osobami zaangażowanymi w ekstremizm. Mogą one również nie chcieć dzielić się swoimi prawdziwymi poglądami, ponieważ mogą być postrzegane jako społecznie niepożądane i napiętnowane. Dlatego zaleca się staranne przemyślenie, kogo wybrać na ewaluatora, aby zdobyć zaufanie niezbędne do gromadzenia danych – i zrobić to w sposób, który nie zagrazi zaufaniu osób do samej inicjatywy.

ŹRÓDŁA I LITERATURA

- Aaltonen, M. & Hinkkanen, V. (2014). Katuväkivaltatyön vaikuttavuus: HelsinkiMission Aggredi-ohjelman arviointi. Verkkokatsauksia 40/2014. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152599/40_HelsinkiMission.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
- Aldrich, D.P. (2014). First Steps Towards Hearts and Minds? USAID's Countering Violent Extremism Policies in Africa. *Terrorism and Political Violence*, 26(3), 523–46.
- Bellasio, J., Hofman, J., Ward, A., Nederveen, F., Knack, A., Meranto, A. S., & Hoorens, S. (2018). Counterterrorism evaluation: Taking stock and look ahead. California and UK: RAND Europe research report. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2628.html.
- BetterEvaluation. Realist Evaluation. <https://www.betterevaluation.org/methods-approaches/approaches/realist-evaluation>.
- BetterEvaluation. Utilisation-focused evaluation. <https://www.betterevaluation.org/methods-approaches/approaches/utilisation-focused-evaluation>.
- BetterEvaluation. What is evaluation? <https://www.betterevaluation.org/getting-started/what-evaluation>.
- Bjørge, T. (2013). Strategies for preventing terrorism. Hampshire, UK: Palgrave Pivot.
- Bourekba, M. (2021). Detect to prevent: countering violent extremism strategies in Spain. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 128, 81–105. doi.org/10.24241/rcai.2021.128.2.81/en
- Breuer, E., De Silva, M. J., Fekadu, A., Luitel, N. P., Murhar, V., Nakku, J., & Lund, C. (2014). Using workshops to develop theories of change in five low and middle income countries: Lessons from the programme for improving mental health care (PRIME). *International journal of mental health systems*, 8(1).
- Brophy, S., Snooks, H., & Griffiths, L. (2008). Small-scale evaluation in health: A practical guide. London: Sage.
- Busher, J., Malkki, L., & Marsden, S. (eds.) (2023). *Routledge Handbook on Radicalisation and Countering Radicalisation*. Routledge.
- Byrne-Diakun, R.M. (Ed.). (2016). *Countering Violent Extremism: Applying the Public Health Model*. Georgetown University Center for Security Studies. National Security Critical Issues Task Force. <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/wp-content/uploads/2016/10/NSCITF-Report-on-Countering-Violent-Extremism.pdf>.
- Carson, J.V. (2017). Assessing the Effectiveness of High-Profile Targeted Killings in the “War on Terror”: A Quasi-Experiment. *Criminology and Public Policy*, 16(1), 191–220.
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
- Cherney, A., & Belton, E. (2020). Assessing intervention outcomes targeting radicalised offenders: Testing the pro integration model of extremist disengagement as an evaluation tool. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 13(3), 193–211.
- Cherney, A., Belton, E., & Koehler, D. (2020). Program integrity guidelines to inform the design, implementation, and evaluation of P/CVE initiatives: Guideline review document & Program integrity tool. Countering Violent Extremism Unit, Department of Justice and Community Safety.
- Chowdhury Fink, N., Romaniuk, P. & Barakat, R. (2013). *Evaluating Countering Violent Extremism Programming: Practice and progress*. Center on Global Counterterrorism Cooperation.
- Clark, H., & Anderson, A. A. (2004). Theories of change and logic models: Telling them apart. American Evaluation Association Conference. https://www.theoryofchange.org/wp-content/uploads/toco_library/pdf/TOCs_and_Logic_Models_forAEA.pdf.
- Cox, K., & Van Gorp, A. (2018). Surveys. In J. Hofman and A. Sutherland (eds). *Evaluating interventions that prevent or counter violent extremism*. RAND Europe. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2094.html.
- CREST. Introductory Guide: Countering Violent Extremism. CREST: Centre for Research and Evidence on Security Threats. https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/88097/1/17_008_01.pdf.
- Davies, P. (2012). The State of Evidence-Based Policy Evaluation and its Role in Policy Formation. *National Institute Economic Review*, 219(1), R41–R52.
- Dhillon, L. & Vaca, S. (2018). Refining theories of change. *Evaluation*, 14(30), 64–87.
- Dunn, K. M., Atie, R., Kennedy, M., Ali, J. A., O'Reilly, J., & Rogerson, L. (2016). Can you use community policing for counter terrorism? Evidence from NSW, Australia. *Police Practice and Research*, 17(3), 196–211.
- EUCPN (2013). Evaluation of crime prevention initiatives: the principles of evaluation. In EUCPN Secretariat (eds.), *EUCPN Thematic Paper Series*, no. 5, European Crime Prevention Network: Brussels.
- European Commission (2014). Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response. Brussels, Belgium: European Commission. [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2013\)0941/com_com\(2013\)0941_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2013)0941/com_com(2013)0941_en.pdf).
- European Commission (2021). Better Regulation Guidelines. European Commission. https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/swd2021_305_en.pdf.
- European Network of National Human Rights Institutions, Human Rights-Based Approach, <https://ennhri.org/>

[about-nhris/human-rights-based-approach/](#).

- Evaluation toolbox. Types of evaluation. https://evaluationtoolbox.net.au/index.php?option=com_content&view=article&id=15&Itemid=19.
- Feddes, A. R., Mann, L., & Doosje, B. (2015). Increasing Self-esteem and Empathy to Prevent Violent Radicalization: A Longitudinal Quantitative Evaluation of a Resilience Training Focused on Adolescents with a Dual Identity. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(7), 400-411.
- Fish, D., & Coles, C. (1998). Developing professional judgement in health care: learning through the critical appreciation of practice. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Fisher, T., Range, D., & Cuddihy, J. (2020). Evaluation of 'Violent Extremism Strengthening Resilience (STRIVE II) in Kenya: Final report. <https://ct-morse.eu/resource/evaluation-of-strive-ii-in-kenya/>.
- Gielen, A.J. (2017). Evaluating Countering Violent Extremism. In L. Colaert (Ed.). *Deradicalisation. Scientific insights for policy*. Brussels: Flemish Peace Institute.
- Gielen, A.J. (2019). Countering Violent Extremism: A Realist Review for Assessing What Works, for Whom, in What Circumstances, and How? *Terrorism and Political Violence*, 31(6), 1149-1167.
- Hardyns, W., Pauwels, L. and Thys, J. (2020). Een transversale programmascan van het Vlaamse actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering. In D. Cops, L. Pauwels, and M. Van Alstein (eds). *Gewelddadige radicalisering & polarisering: Beleid & preventie in Vlaanderen: Evaluatie en uitdagingen*. <https://vlaamsvredesinstituut.eu/rapport/gewelddadige-radicalisering-en-polarisering-beleid-preventie-in-vlaanderen-evaluatie-en-uitdagingen/>.
- Hardyns, W., Klima, N., & Pauwels, L. (Eds.). (2022). *Evaluation and mentoring of the multi-agency approach to violent radicalisation in Belgium, the Netherlands and Germany*. Antwerpen: Maklu.
- Harris-Hogan, S., Barrelle, K., & Zammit, A. (2016). What Is Countering Violent Extremism? Exploring CVE Policy and Practice in Australia. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 8(1), 6-24.
- Hirschfield, A., Christmann, K., Wilcox, A., Rogerson, M., & Sharratt, K. (2012). *Process Evaluation of Preventing Violent Extremism Programmes for Young People*. London: Youth Justice Board.
- Hill, J. R., & Thies, J. (2010). Program theory and logic model to address the co-occurrence of domestic violence and child maltreatment. *Evaluation and program planning*, 33(4), 356-364.
- Hofman, J., & Sutherland, A. (eds.) (2018). *Evaluating interventions that prevent or counter violent extremism*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2094.html.
- Holmer, G., Bauman, P. & Aryaeinejad, K. (2018). *Measuring Up: Evaluating the impact of PVE/CVE/DERAD Programs*. USA: USIP. <https://www.usip.org/sites/default/files/2018-09/preventing-countering-violent-extremismmeasuringup.pdf>.
- Iacopini, G., Stock, L. & Junge, K. (2011). *Evaluation of Tower Hamlets Prevent Projects Final report prepared for the London Borough of Tower Hamlets*. The Tavistock Institute. http://www.tavinstitute.org/wp-content/uploads/2012/12/Tavistock_Projects_Tower-Hamlets-PVE_evaluation_final_report.pdf.
- Impact Europe. Database of data collection methods and evaluation designs. <http://www.impact.itti.com.pl/index#/guide/repository>.
- James Bell Associates. (2018). *Formative evaluation toolkit: A step-by-step guide and resources for evaluating program implementation and early outcomes*. Washington, DC: Children's Bureau, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services. https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/cb/formative_evaluation_toolkit.pdf.
- Janta, B., & Van Gorp, A. (2018). Interviews. In J. Hofman, & A. Sutherland (eds). *Evaluating interventions that prevent or counter violent extremism*. RAND Europe. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2094.html.
- Johns, A., Grossman, M., & McDonald, K. (2014). "More Than a Game": The Impact of Sport-Based Youth Mentoring Schemes on Developing Resilience toward Violent Extremism. *Social Inclusion* 2(2), 57-70.
- Katz J., Wandersman A., Goodman R.M., Griffin S., Wilson D.K., & Schillaci M. (2013). Updating the FORECAST formative evaluation approach and some implications for ameliorating theory failure, implementation failure, and evaluation failure. *Eval Program Plann*, 39, 42-50.
- Koehler, D. (2017). *Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*. Routledge.
- Korn, J. (2016). European CVE Strategies from a Practitioner's Perspective. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 668(1), 180-197.
- Kurtz, J., Wolfe, R., & Tesfaye, B. (2016). Does Youth Employment Build Stability? Evidence From an Impact Evaluation of Vocational Training in Afghanistan. In S. Zeiger (Ed.) *Expanding Research on Countering Violent Extremism*. Abu Dhabi: Hedayah.
- Lipsey, M., Petrie, C., Weisburd, D., & Gottfredson, D. (2006). Improving evaluation of anti-crime programs:

Summary of a National Research Council report. *Journal of Experimental Criminology*, 2(3), 271–307.

- Lloyd, M. Ethical Guidelines for Working on P/CVE in Mental Health Care. RAN publication. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_ethical_guidelines_for_working_p-cve_mhc_2021_en.pdf.
- Madriaza, P., Ponsot, A.S., Marion, D. & Monnier, C. (2017). The prevention of radicalisation leading to violence: An international study of front-line workers and intervention issues. International Center for the Prevention of Crime.
- Madriaza, P., Morin, D., Ousman, S., Autixier, C., Hassan, G., & Venkatesh, V. (2022). Improving evaluations of programs for prevention of radicalization and violent extremism: An exploratory international study. UNESCO chair in Prevention of Radicalisation and Violent Extremism (UNESCO-PREV Chair) in collaboration with the International Centre for the Prevention of Crime, University of Sherbrooke.
- McDavid, J. C., Huse, I., & Hawthorn, L. R. (2019). Program evaluation and performance measurement: an introduction to practice – third edition. SAGE Publications, Inc.
- MEASURE Evaluation. Economic Evaluation. <https://www.measureevaluation.org/our-work/economic-evaluation.html>.
- Minor, D. (2016). MAXIME Berlin – Interkulturelles und interreligiöses Präventionsprojekt zur Toleranz und Demokratieentwicklung Evaluation 2014 – 2016. Berlin: Violence Prevention Network.
- Molenkamp, M., Wouterse, L., & Gielen, A. J. (2018). Ex post paper guidelines evaluations of PCVE programmes and interventions. RAN center for excellence. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/ms_workshops_guidelines_evaluation_of_pcve_programmes_and_interventions_july_2018_en.pdf.
- Morenike Latifat Moroof, M. (2016). An Analysis of the 2016 Gothenburg CVE Framework. Doctoral thesis. Duke Office of Research Support.
- Moore, G. F., Audrey, S., Barker, M., Bond, L., Bonell, C., Hardeman, W. et al. (2015). Process evaluation of complex interventions: Medical Research Council guidance. *BMJ* 2015;250:h1258.
- Nehlsen, I., Biene, J., Coester, M., Greuel, F., Milbradt, B., & Armbrorst, A. (2020). Evident and effective? The challenges, potentials and limitations of evaluation research on preventing violent extremism. *International Journal of Conflict and Violence*, 14(2), 1–20.
- Neumann, P. R. (2017). Countering Violent Extremism and Radicalisation That Lead to Terrorism: Ideas, Recommendations, and Good Practices from the OSCE Region. Vienna: OSCE.
- Noordegraaf, M., Douglas, S., Bos, A., & Klem, W. (2016). Gericht, gedragen en geborgd interventievermogen? Evaluatie van de nationale contraterrorisme-strategie 2011–2015. Den Haag: WODC.
- Parker, D. & Lindekilde, L. (2020). Preventing Extremism with Extremists: A Double-Edged Sword? An Analysis of the Impact of Using Former Extremists in Danish Schools. *Education Science*, 10(4), 1–19.
- Patton, M. Q. (1997). Utilization-focused evaluation: The new century text (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Patton, M. Q. (2008). Utilization-focused evaluation (4th. Ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Peersman, G. (2014). Overview: Data Collection and Analysis Methods in Impact Evaluation, Methodological Briefs: Impact Evaluation 10, Florence: UNICEF Office of Research.
- Polish Platform for Homeland Security. Understand = Respect. <https://ppbw.pl/en/preventiveprogram/>.
- RAN (2022). RAN Gender-Specific Approaches in PVE: Preventive Work for Girls in and around Schools. Conclusion paper, RAN working group meeting 31 May–1 June 2022. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-08/ran_y-e_gender-specific_approaches_in_pve_lisbon_3105-01062022_en.pdf.
- Ris, L. & Ernstofer, A. (2017). Borrowing a Wheel: Applying Existing Design, Monitoring and Evaluation Strategies to Emerging Programming Approaches to Prevent and Counter Violent Extremism. Peacebuilding Evaluation Consortium.
- Robson, C. (2000). Small-scale evaluation: Principles and practice. London: Sage.
- Rogers, P. (2014). Theory of Change. Methodological Briefs: Impact Evaluation 2. UNICEF Office of Research, Florence. https://www.betterevaluation.org/sites/default/files/Theory_of_Change_ENG.pdf.
- Rychetnik, L., Frommer, M., Hawe, P., et al. (2002). Criteria for evaluating evidence on public health interventions. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56, 119–127.
- Rychetnik, L., Hawe, P., Waters, E., Barratt, A., & Frommer, M. (2004). A glossary for evidence based public health. *J Epidemiol Community Health*, 58(7), 538–45.
- Rycroft-Malone, J., Seers, K., Titchen, A., Harvey, G., Kitson, A., & McCormack, B. (2004). What counts as evidence in evidence-based practice?. *Journal of Advanced Nursing*, 47, 81–90.
- Saldana, J. (2013). The Coding Manual for Qualitative Researchers. London. Sage Publications.
- Schmid, A. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter radicalisation: A conceptual discussion and literature review. The Hague, the Netherlands: International Centre for Counter Terrorism. [ICCT-Schmid-](https://www.icct.nl/publications/ICCT-Schmid-)

[Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf](#)

- Schuurman, B. & Bakker, E. (2016). Reintegrating Jihadist Extremists: Evaluating a Dutch Initiative, 2013-2014. *Behavioural Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 8(1), 66-85.
- Stake, R. E. (2004). *Standards-based & responsive evaluation*. SAGE Publications, Inc.
- Stern, E. (2015). *Impact Evaluation: A guide for commissioners and managers*. Bond for International Development.
- Strauss, A. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, S. & Leroux, E. (2023). Lessons learned from dual site formative evaluations of Countering violent extremism (CVE) programming coiled by Canadian police. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 18(1).
- Trochum, W. (2006). Research Methods Knowledge Base. Descriptive statistics. <https://www.socialresearchmethods.net/kb/statdesc.php>.
- UNISDIR (2021). Monitoring and Evaluation Framework. UNISDIR. https://www.preventionweb.net/files/49324_unisdrmeframeworkver1.0.pdf.
- United Nations Evaluation Group. Ethical Guidelines for Evaluation. <http://www.unevaluation.org/document/download/3625>.
- Veldhuis, T.M., Gordijn, E.H., Lindenberg S. M., & Veenstra, R. (2011). *Terrorists in Prison: Evaluation of the Dutch Terrorism Wing*. Groningen: University of Groningen.
- Vergani, M., Barton, G., Iqbal, M., & Kruber, S. (2016). How to Design Impact Evaluations of CVE programs: a practical guide for Southeast Asian civil society organizations. Sean-Cso.
- Vermeulen, F. (2014). Suspect Communities-Targeting Violent Extremism at the Local Level: Policies of Engagement in Amsterdam, Berlin, and London. *Terrorism and Political Violence*, 26, 286-306.
- Vidino, L. & Seamus, H. (2015). *Countering Violent Extremism in America*. Center for Cyber & Homeland Security-The George Washington Institute.
- Webster, S., Kerr, J. & Tompkins, C. (2017). *A Process Evaluation of the Structured Risk Guidance for Extremist Offenders*. London: HM Prison & Probation Service.
- Weine, S., Eisenman, D., Glik, D., Kinsler, J., & Polutnik, C. (2016). Leveraging a targeted violence prevention program to prevent violent extremism: A formative evaluation in Los Angeles. University of Illinois Chicago and University of California in Los Angeles.
- Weine, S., Horgan, J., Robertson, C., Loue, S., Mohamed, A., & Noor, S. (2009). Community and family approaches to combating the radicalization and recruitment of Somali-American youth and young adults: A psychosocial perspective. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 2, 181-200.
- WHO. Economic Evaluations. https://www.unodc.org/docs/treatment/economic_evaluation.pdf.
- Wholey, J. S., Hatry, H. P., & Newcomer, K. E. (2004). *Handbook of practical program evaluation* (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Williams, M.J. (2021). *Preventing and Countering Violent Extremism: Designing and Evaluating Evidence-Based Programs*. Routledge.
- Wong-Reiger, D. (1993). Introduction to the Program Logic Model. *A Hands-On Guide to Planning and Evaluation*. Canadian Hemophilia Society, 23-32.
- Woodley, A. (2004). Getting and analysing of quantitative data. The PREST training resources. Commonwealth of Learning. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.115.8332&rep=rep1&type=pdf>.
- Youker, B. W., & Ingraham, A. (2014). Goal-Free Evaluation: An Orientation for Foundations' Evaluations. *The Foundation Review*, 5(4).
- Zimmerman, M., & Holden, D. (Eds.) (2009). *Program evaluation planning: Overview and analysis*. SAGE Publications, Inc.

INDEED

Evidence-Based Model for Evaluation of
Radicalisation Prevention and Mitigation